

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE TEOLOGIE REFORMATĂ**

Școala Doctorală „ECUMENE”

**Copiii cu CES ai părinților divorțați
- căutarea unor noi metode de consiliere
pastorală specială**

-Rezumatul tezei de doctorat-

Conducător de doctorat:

Prof. Univ. Dr. Molnár János

Doctorand:

Gede (căș. Tőkés) Tünde Erzsébet

2016

Cuprins:

CUVÂNT ÎNAINTE – MULȚUMIRI

I. GÂNDURI INTRODUCATIVE

I.1. Obiectivele și ipotezele cercetării

I.2. Structura cercetării

II. CINE SUNT COPIII CU C.E.S., CINE SUNT PERSOANELE CU DIZABILITĂȚI? – CÂTEVA GÂNDURI DESPRE CERINȚELE EDUCATIVE SPECIALE

II.1. Terminologii, definiții, clasificări ale psihopedagogiei, terminologia utilizată în România

II.1.a. Termenii folosiți în prezent de Organizația de Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD)

II.1. b. Termenii propuși și acceptabili

II.1. b.1. Sănătate–boală–dizabilitate–reabilitare

II.1.b.2. Definițiile internaționale ale Organizației Mondiale a Sănătății (WHO) referitoare la persoanele cu dizabilități

II.1.b.3. Terminologia folosită în România

II.1.c Clasificarea internațională a funcționării, dizabilității și sănătății (ICF 2001) cu privire la gradul de dizabilitate

II.1.d. Principiile de bază ale evaluării copiilor cu dizabilități din România

II.2. Se poate trăi cu dizabilități dar cu o „demnitate egală”? – o gândire filozofică

II.2.a. Abordările filozofului canadian Vanier, filozofului american Fukuyama, cercetătorului german Speck și teologului, filozofului maghiar Bolberitz

II.2.b. O nouă filozofie – imaginea persoanelor cu dizabilități

II. 3. A trăi cu dizabilități este o situație de inegalitate? – o analiză socio-culturală

II.3.a. Situația persoanelor cu dizabilități în societate

II.3.a/1. Modele timpurii ale reabilitării

II.3.a/2. Noua definiție a reabilitării

II. 3.b. Sistemul de reabilitare internațional și național – analiza situației actuale

II.3. c. Mecanismele excluderii: preconcepția și stigmatizarea

II.3.c./1. Preconcepția și stigma ca atitudini specifice

II.3.c./2. Caracteristici ale procesului de formare a preconcepției

II.3.c./3. Reacții din partea persoanelor stigmatizate

II.3.d. Întrebările și gândurile autoarei

II. 4. Oameni cu dizabilități și percepția față de ei în Biblie

II.5. Interpretarea condiției de dizabilitate în diferite epoci ale istoriei

- II.5.a. Cultura comunei primitive de la începuturi
- II.5.b. Cultura elenă
- II.5.c. Cultura egipteană
- II.5.d. Cultura medievală
- II.5.e. Epoca reformei protestante
- II.5.f. Basmе și legende populare

II.6. Sistemele de acțiune europene și românești în privința educării psihopedagogice

- II.6.a. Formarea educării pedagogice/psihopedagogice – o prezentare a situației internaționale și naționale
- II.6.b. Situația educației speciale în țară din secolul al XVIII-lea până la revoluția din 1989
- II.6.c. Schimbarea paradigmei cu privire la persoanele cu dizabilități
- II.6.d. Protecția persoanelor cu dizabilități
  - II.6.d/1 Sistemul juridic în schimbare – legile promovatoare ale ideii de șanse egale pentru persoanele cu dizabilități
  - II.6.d/2 Noi principii de bază – introducerea educației integrate
- II.6.e. Instrumente de formare a concepției sociale a secolului XXI
  - II.6.e/1. Compensație sau incluzie? – specificitățile psihopedagogice ale educației speciale
  - II.6.e/2. Căile de a merge mai departe – o interpretare modernă

III. COPII CU C.E.S. ÎN CADRUL FAMILIEI – REZILIENȚA FAMILIALĂ

III.1. Relațiile familiale de reziliență a copiilor cu C.E.S.

- III.1.a. Combaterea crizelor sentimentale ale părinților – conform modelului lui Schuchardt
  - III.1.a.1. Etapa de intrare, rațională, de coordonare exterioară
  - III.1.a.2. Etapa de tranziție, emoțională, fără coordonare
  - III.1.a.3. Stadiul țintă, coordonat de sine
- III.1.b. Reacții de doliu ale părinților – după Kübler-Ross
- III.1.c. Familiile reziliente ale preoților- interviuri cu cupluri de preoți, care au copil cu CES
  - III.c.a. Interviu cu soția unui preot, care au copil cu CES
  - III.c.b. Interviuri cu un preot, care au copil cu CES

III.2. Principalele caracteristici ale personalității copiilor cu C.E.S.

- III.2.a. Conturarea conceptului de personalitate
  - III.2.a/1. Definiția personalității
  - III.2.a/2. Procesul de formare a personalității
  - III.2.a/3. Caracteristicile personalității creștine
  - III.2.a/4. Conflictul identitare ale copiilor cu dizabilități
- III.2.b. Consecințele traiului cu dizabilități asupra personalității
  - III.2.b./1. Ce înseamnă a trăi cu dizabilități?
  - III.2.b./2. Originea clinică a deficienței mintale
  - III.2.b/3. Dezvoltarea personalității în cazul persoanelor cu deficiență mintală
  - III.2.b/5. Caracteristici comportamentale ale copiilor cu deficient mintal în școala primară
  - III.2.b/6. Posibilități de formare a personalității persoanelor cu deficient mintal prin prisma necesității dezvoltării personalității și a cerințelor speciale legate de aceasta
- III.2.c. Ce înseamnă a trăi cu deficiență de auz sau surditate?

- III.2.c/1. Consecințele directe (primare) ale deficienței de auz asupra dezvoltării personalității
- III.3.c/2. Consecințele indirecte (secundare) ale deficienței de auz asupra dezvoltării personalității – importanța lipsei sesizării sunetului și a percepției vorbirii
- III.2.c/3. Abordări ale psihologiei dezvoltării în dezvoltarea personalității persoanelor cu deficiență de auz sau surditate
  - III.2.c/3.a. Nou-născut – importanța diagnozei timpurii în formarea personalității
  - III.2.c/3.b. Antepreșcolăritatea – formarea dependenței și independenței sociale
  - III.2.c/3.c. Preșcolăritatea – formarea autonomiei și a self-ului
  - III.2.c/3.d. Vârsta școlară – formarea sensibilității sociale
  - III.2.c/3.e. Impulsivitatea la adolescenții cu deficiență de auz
  - III.2.c/3.f. „Modelul deficitar” în dezvoltarea personalității celor cu deficiență de auz sau surditate
- III.2. d. Caracteristicile comunităților cu deficiență de auz sau surditate

III.3. A trăi cu o dizabilitate înseamnă o situație de criză?

- III.3.a. Conceptul de criză
  - III.3.a.1. Definiții
  - III.3.a.2. Cursul crizei: regres sau progres?
  - III.3.a.3. Criza – limitarea comunicării
- III.3.b. Rezolvarea reziliență a crizelor de fiecare zi sau a crizelor speciale
- III.3.c. Tipuri de criză
- III.3.d. Despre posibilitățile de gestionare a crizei
  - III.3.d./1. Criza de dezvoltare
  - III.3.d./2. Criza accidentală
  - III.3.d./3. Criza socială
  - III.3.d./4. Criza inaptitudinii profesiei de credință
- III.3.e. Criza – punctele de vedere ale psihologiei pastorale
  - III.3.e./1. Povestiri biblice referitoare la crize
  - III.3.e./2. Intervenția în situații de criză
    - III.3.e./2. a. Principiile fundamentale ale intervenției
    - III.3.e./2. b. Etapele intervenției

III.4. Crizele, „provocările” copiilor cu C.E.S.

IV. TRĂIEREA SUFLETEASCĂ A DIVORȚULUI CA SITUAȚIE DE CRIZĂ ÎN CAZUL COPILOR

IV.1. Divorțul (despărțirea de unul dintre părinți) și consecințele sale în privirea dezvoltării personalității copilului

- IV.1.a. Impactul „pe termen scurt” al divorțului asupra comportamentului copilului**
- IV.1.b. Simptomele specifice vârstei preșcolare (3–5 ani)**
- IV.1.c. Simptomele specifice vârstei școlare primare (6–8 ani)**
- IV.1.d. Simptomele specifice vârstei școlare (9–12 ani)**
- IV.1.e. Simptomele specifice vârstei adolescenței (13–18 ani)**

IV.2. Crizele părinților și ale copiilor după divorț

- IV.2.a. Greutățile de după divorț**

IV.2.a./1. Crizele „prim ajutorului” de succes sau neglijate din timpul divorțului

IV.2.a./2. Strigătele de ajutor ale copiilor

IV.2.a./3. Crizele sentimentale la părinții care își cresc singuri copilul

IV.1.a./4. Deficitele ce se prezintă în relația dintre părinții divorțați și copiii lor

V.2.a./5. Acumularea îngrijorării părinților și a copiilor

IV.2.a./6. Combaterea regresiei copilului

IV.2. b. „Doliul” copiilor părinților divorțați sau în curs de divorț

IV.2.c. Rivalitatea părintească

IV.3. Cum influențează divorțul dezvoltarea personalității copilului?

V. ÎNGRIJIREA SUFLETEASCĂ A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI – O PROVOCARE SAU INVITAȚIE PENTRU BISERICĂ

V.1. Povestea biblică cheie privind munca cu cei cu dizabilități

V.2. Declarația preventivă a Consiliului Mondial al Bisericilor cu privire la persoanele cu dizabilități

V.3. Teologia „deficienței”

V.4. Concepții cu privire la consilierea pastorală specială

V.4. a. O concepție romano-catolică – Hermann-Josef Reuther

V.4.b. Concepția metodistă și cea luterană – Nancy Eiesland și Ullrich Bach

V. 4.c. Mișcarea ecumenică franceză Arca (L’Arche) – un exemplu de consiliere deosebită în societate și în biserică

V.4.d. Exemplul călugărului dominican din Germania Manfred Entrich

V.4.e. Exemple interne: consiliere specială în congregațiile reformate din Transilvania

V.5. Căile consilierii speciale în România prin prisma secolului XXI: cercetare cu utilizarea

chestionarelor în congregațiile reformate din Transilvania

V.5.a. Structura chestionarului

V.5.b. Înregistrarea datelor din chestionar

V.5.c. Punctele de vedere ale analizei chestionarelor- prelucrarea, analiza și evaluarea

chestionarelor

VI. CĂUTAREA DE NOI METODE – INFLUENȚA POZITIVĂ A POVEȘTIRII INTERACTIVE ASUPRA COPIILOR CU DEFECIENȚĂ MINTALĂ SAU DE AUZ ÎN PROCESUL DE PRELUCRARE A DIVORȚULUI PĂRINȚILOR

VI.1. Povestirea interactivă – oglindă magică sau organ de simț influențând personalitatea?

VI.2. Povestirea interactivă “Pocak Tóni és a válás” (Grăsuțul Toni și divorțul) ca „rit de doliu” în cadrul consilierilor pastorale

VI.2.a. Obiective

VI.2. b. Justificarea alegerii instrumentelor folosite la acest rit (povestire interactivă, desen, joc)

VI.2. c. Cadrele de utilizare

VI.2.d. Situații concrete: prezentări de caz – studii de caz

VI.2.d.1. Căutarea de noi metode – influența pozitivă a povestirii interactive asupra copiilor cu deficiență mintală sau de auz de vârstă preșcolară în procesul de prelucrare a divorțului părinților

VI.2.c.2. Căutarea de noi metode – influența pozitivă a povestirii interactive asupra adolescenților cu deficiență mintală sau de auz în procesul de prelucrare a divorțului părinților

VII. CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA GRUPURILE DE PĂRINȚI

VII.1. Cadrul de organizare și funcționare al grupului de părinți

VII.2. Prezentarea grupului de părinți

VII.3. Munca cu grupul de părinți

VII.4. O formulare de idei

VIII. CĂUTAREA DE NOI METODE – PROGRAME DE SENSIBILIZARE PENTRU PREOȚI, ENORIAȘI, PROFESORI DE RELIGIE ȘI COPII

VIII.1. Programe de sensibilizare

VIII.1.a. Planul programului de sensibilizare

VIII.1.b. Schița blocurilor din cadrul programului de sensibilizare

VIII.2. Cu privire la programul de sensibilizare relații pentru copiii de vârstă preșcolară

IX. CONCLUZII

X. ÎNCHEIERE

X. ANEXE

XI. BIBLIOGRAFIE

CUVINTE CHEIE

- *CONSILIERE PASTORALĂ*
- *CERINȚE EDUCAȚIONALE SPECIALE*
- *VALIZA DE DOLIU*
- *POVESTE INTERACTIVĂ*
- *REZILIENȚĂ*
- *CRIZĂ*
- *DIVORȚ*
- *DEFICIENT DE AUZ*
- *DEFICIENȚĂ MENTALĂ*
- *PREJUDECĂȚI*
- *EPARHIA REFORMATĂ DIN ARDEAL*
- *BISERICĂ*

Scopul și ipotezele cercetării

Unul dintre scopurile prezentei cercetări este **analiza modalităților de *jelire a căsniciei destrămate a părinților elevilor cu C.E.S.***: prin introducerea unui ritual interactiv (asigurat de posibilitățile oferite de povestea interactivă: "Pocak Tóni és a válás").

Totodată **am analizat modalitățile de ajutor acordat părinților în cauză de către *grupul de părinți***: (prezentarea unor evenimente cu ocazia coordonării programelor cu *grupurile de părinți*.)

Am tratat și analizat în continuare problema dialogului între biserică și psihopedagogi în vederea acordării unui ajutor eficient părinților cu copiii C.E.S.

Alt aspect al prezentei cercetări se referă la **lărgirea legăturilor existente între copiii cu C.E.S. și enoriași, prin ajutorul oferit de *dialogul* psihopedagogilor cu preoții**.

În cadrul cercetării noastre cu unitilizarea chestionarelor am căutat răspunsul la întrebarea: cum se poate caracteriza relația dintre enoriașii cu dizabilități și liderii bisericii în

diecezele Eparhiei Reformate din Ardeal, adică în Dieceza Braşov, Dieceza Dej, Dieceza Baraolt, Dieceza Gurghiu, Dieceza Hunedoara, Dieceza Kézdi–Orbai, Dieceza Cluj, Dieceza Târnave, Dieceza Mureş, Dieceza Mureş–Câmpia Transilvaniei, Dieceza Aiud, Dieceza Sepsi, Dieceza Odorhei, Dieceza Turda. Am dorit să descoperim care este opinia conducătorilor și colegilor din congregație despre posibilitățile integrării bisericești. Prin cercetarea de față am urmărit și atitudinea preoților din Eparhia Reformată din Ardeal, cum gândesc ei, cui îi revine sarcina de a se ocupa de dificultățile, de diferențierea negativă a enoriașilor cu dizabilități, cât de mult reușesc să-i implice pe aceștia în viața congregației, în ce fel de activități sunt implicați persoanele cu dizabilități, sau dacă există vreun astfel de membru al congregației, care prestează muncă de voluntariat.

Ipoteza I-a.

În urma fundamentării teoretice s-a clarificat situația dificilă a părinților copiilor C.E.S., care trebuie să se confrunte cu nenumărate situații de criză.

Presupunem că în cadrul **ocaziilor întâlnirilor cu grupuri de părinți, aceștia vor primi un real ajutor în confruntarea cu dizabilitățile copiilor lor, cu greutățile cotidiene, cu situațiile de criză reactivă, astfel vor putea prelucra, conștientiza mult mai ușor problemele.**

Ipoteza a II-a.

Dorim să descoperim acele mijloace prin care putem ajuta copiii cu C.E.S. (preșcolari, elevii claselor primare și adolescenți) să se încadreze în societate ducând o viață normală, trecând astfel mai ușor peste problemele sufletești cauzate de trauma divorțului. ***Presupunem, că povestea interactivă ”Grăsunul Toni și divorțul” va avea un rol important în prelucrarea etapelor de ”jelire”.***

Ipoteza a III-a.

Analizăm modul în care reacționează copiii cu C.E.S. (preșcolarii și adolescenții) referitor la experiențele negative din trecut (ex. divorțul părinților).

***Presupunem* că în etapele ”jelirii” le va fi de un real ajutor întâlnirea cu povestea interactivă ”Grăsunul Toni și divorțul”, identificându-se cu personajul principal, astfel pot parcurge mai facil etapele prelucrării traumei.**

Ipoteza a IV-a.

Presupunem că adolescenții cu C.E.S., prin identificarea cu grăsunul Toni, primesc un real sprijin sufletesc și moral cu ajutorul căruia pot parcurge cu succes procesul de prelucrare a crizei.

Ipoteza a V-a.

Ne preocupă faptul că în urma consilierii speciale pastorale și a dezvoltării unei relații de încredere, adolescenții cu deficiențe mintale sau de auz vor deveni mai flexibili în relaționarea cu părintele dispărut.

***Presupunem* că încrederea care s-a consolidat în această relație de consiliere pastorală, îi va ajuta pe acești elevi să înțeleagă că este important să accepte decizia părintelui plecat din familie (eventual să încerce să reia contactul cu el).**

Ipoteza a VI-a.

Dialogul dintre psihopedagogi și preoți privind modalitățile de cooperare (privind problemele și importanța acestora) cu posibilitățile și limitele acestora, pot *determina schimbări în eficientizarea misiunii psihologiei pastorale*. Totodată se poate ajunge la diminuarea preconcepțiilor, a stigmatelor care s-au format în lipsa cunoștințelor și experiențelor, la schimbarea în bine a relației dintre preoți, enoriași și copiii cu CES, respectiv adulții cu dizabilități.

Presupunem, că acei preoți și colegi din comunitățile Eparhiei Reformate din Ardeal, în familia sau între cunoștințele apropiate cărora trăiesc persoane cu dizabilități, pot fi mai deschiși și pot implica mult mai bine persoanele cu dizabilități în viața bisericească, decât acele persoane, care nu au nici un fel de legătură cu cei care trăiesc cu dizabilități.

REZUMATUL LUCRĂRII

Câteva idei în loc de introducere

„M-am străduit să fiu consecvent în comportamentul meu față de semenii, să nu fiu batjocuritor, nici compătimitor, nici indiferent, dimpotrivă să mă străduiesc să-i înțeleg” - scrie Spinoza ¹

În iunie 2005, la terminarea masteratului la Universitatea Babeș–Bolyai, Facultatea de Teologie Reformată, dl. profesor dr. Hézsér Gábor teolog, psihoterapeut mi-a oferit o carte poștală personalizată cu următorul citat: *“Dimidium facti, qui coepit, habet.”*, *“A începe o operă înseamnă deja jumătate din succes.”* Horaz, *Epistel, 1,2,40 f.*” adăugând următoarele: *“O cochilie poate ascunde creșterea tainică a unui mărgăritar”*.

În octombrie 2005, m-am înscris la cursurile pentru doctorat din cadrul Instituției „Ecumene” și mi-am început studiile în legătură cu consilierea pastorală specifică. În timpul studiilor, de mai multe ori s-a întâmplat să fiu dezamăgită, nemulțumită de rezultatul cercetărilor, dar întotdeauna acel mărgăritar miraculos în creștere mi-a dat putere și încredere pentru învingerea greutăților. Slavă veșnică bunului Dumnezeu pentru șansele oferite!

În referatul final al masteratului mi-am propus următoarea tematică: *Cercetarea fenomenului de desprindere din cadrul familiei a adolescentului cu deficiență de auz*. Fiind încadrată ca psihopedagog la Școala Gimnazială Specială “Kozmutza Flóra” și având experiența a mai multor ani, m-am confruntat în permanență cu problemele socio-psihice speciale în domeniul educației și a spiritualității ale adolescenților cu deficiență de auz. Pregătirea mea de

---

¹ Lukács Gyula: Útmutatások a jó életre. (Precizări pentru drumul cel bun) In. Gondolatok, mondások, történetek, (Revista Gândiri, întâmplări) Műszerügyi és Méréstechnikai Közlemények, 38 évf. 69.sz. 2002. 47-53.p.

specialitate la timpul respectiv nu mi-a permis să răspund la o serie de întrebări. Dorința de a fi competentă a fost principala motivație să-mi continui cercetările în acest domeniu.

Cercetările în domeniul descoperirii unor noi metode de consiliere pastorală specială a copiilor cu C.E.S, ai cărori părinți sunt divorțați, se află în stadiu incipient în literatura de specialitate accesibilă la noi în țară. În consecință problemele speciale din acest domeniu sunt mai puțin cunoscute. Sper, ca profesorii de religie din școli, preoții din comunitățile bisericești, părinții care sunt divorțați, părinți copiilor cu C.E.S. și toți cei care sunt interesați de această temă, să obțină informații folositoare din această lucrare.

În activitatea mea alături de aceste persoane am trăit un sentiment de compasiune, dragoste necondiționată, răbdare, acceptarea diferențelor cognitive existente, omenie și stimă pentru semenii mei. Am devenit mai înțelegătoare, mai sensibilă, mai tolerantă privind acceptarea față de persoanele cu dizabilități (uneori pronunțate).

Este de admirat faptul cum aceste persoane privesc societatea – în general – și pe cei care li se alătură – în special–, chiar dacă uneori pot apărea situații, în care societatea îi „*etichetează*”. Pentru aceste persoane nu se pune problema comunicării „*tolerante*”, deoarece ei doresc deschidere față de societate.

Din Sfânta Scriptură putem citi despre o serie de exemple în care Hristos demonstrează o atitudine incluzivă a persoanelor de la marginea societății. Urmând exemplul lui Iisus, doresc să accentuez în lucrarea mea importanța teoriei pașilor mici în clarificarea locului lor în lume.

Structura cercetării

Teza de doctorat este alcătuită din **doisprezece capitole**. La începutul lucrării am prezicat că consilierea pastorală specială este un segment special al consilierii pastorale în sensul larg al cuvântului.

În capitolul I. cu titlul: *Câteva idei în loc de introducere*, prezentăm obiectivele principale, ipotezele și structura cercetării.

Este oare situație de criză faptul de a trăi cu o dizabilitate?- dezbatem cercetarea cu specificul termenului de *dizabilitate* și caracteristicile cele mai importante ale acestui concept. În acest capitol introducem noțiunea de criză și tipurile acesteia.

În capitolul II. prezentăm terminologia de specialitate a psihopedagogiei în contextul diferitelor perioade de evoluție. Căutăm termeni propuși pentru utilizare și acceptabili, apoi prezentăm terminologia folosită în România, respectiv terminologii, definiții și clasificări ale psihopedagogiei.

Problema celor cu dizabilități din perspectiva filozofiei: *”poți avea un trai decent demn în societate fiind o persoană cu dizabilitate?”*

Tratarea sistemului de reabilitare a stigmatizării, a clasificării în contextual analizei situațiilor socio-culturale.

Concluzionăm metodele socio-psihologie prin care analizăm situația specifică a celor cu diferite dizabilități în funcție de diferite ere istorice ale omenirii.

Cu ajutorul conceptelor socio-politice încercăm determinarea schimbării sensurilor paradigmatelor în cazuri celor cu deficiențe.

În continuare prezentăm situații concrete din Sfânta Scriptură și concepția relaționării cu aceste persoane.

În încheierea capitolului prezentăm sisteme de acțiune psihopedagogice aplicate pe plan local și European.

În capitolul III cu titlul **”Copiii cu C.E.S. în cadrul familiei-reziliența familială”**, trecem în revistă noțiuni de bază legate de tematica: *familie și reziliență*, modele de reabilitare timpurii și modalitățile de funcționare ale sistemului actual de reabilitare, continuând cu caracteristici ale stigmatizării. Prezentăm relațiile interfamiliale ale celor cu dizabilități, caracteristicile lor personale și efectul deficienței (deficient de auz, deficient mintal) asupra dezvoltării personalității, cât și **”modelul deficitar²”** caracteristic persoanelor cu deficiență de auz.

---

² Vízi Ildikó: Hallássérültek pszichológiája. (Psihologia copiilor cu C.E.S.) Jegyzet. Bábeş Bolyai Tudomány Egyetem, Kolozsvár, 1996.

În capitolul IV. prezentăm ce înseamnă a fi copilul unor *părinți divorțați*, concluzionând efectul divorțului asupra dezvoltării personalității a diferitelor tipuri de dizabilități (deficiență auditivă și mintală), pe categorii de vârstă.

Capitolul V. cu titlul **Consilierea copiilor cu C.E.S.- o provocare sau invitație din punctul de vedere a bisericii** prezentăm:

- exemple de consiliere pastorală cunoscute din Sfânta Scriptură,
- concepția Consiliului Mondial al Bisericilor Creștine despre persoanele cu C.E.S.,
- concepții speciale de consiliere pastorală acceptate de-a lungul istoriei în diferite țări.

Lucrarea își atinge punctul culminant privind **aplicațiile practice** în capitolele VI., VII., VIII., după cum urmează:

-Capitol VI. are titlul: **Căutarea de noi metode -- influența pozitivă a povestirilor interactive asupra copiilor cu C.E.S. (deficiență auditivă și mintală) în procesul prelucrării divorțului părinților.**

Prezentăm povestea interactivă ”Pocak Tóni és a válás”³ (Grăsunul Toni și divorțul) ca sprijin pentru copiii cu C.E.S. în ”*procesul de doliu*” cauzat de divorțul părinților.

”Consilierea spirituală este la fel de periculoasă ca și dansul pe sfoară”-scrie Piper H. psihoterapeut⁴.

Consilierea pastorală la copii, după opinia pastorului Städtler-March⁵, (care a desfășurat intervenții la spitale de pediatrie), trebuie să parcurgă următoarele obiectivele: identificarea cu fiecare persoană, recunoașterea, acceptarea lor ca individ așa cum se manifestă în contextul

---

³ Gyurkó István, Vincze Melinda: Pocak Tóni és a válás, (Grăsunul Toni și divorțul) Interaktív mesekönyv, (Carte de poveste interactivă), GIVME 888 Kft, Budapest, 2009.

⁴ Piper, Hans- Christoph: Meghívás beszélgetésre, Témák a lelkipozás területéről, (Chemare la consiliere pastorală), Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen, 2003.

⁵ Städtler- March, Babrara: Gyermek lelkipozása/ lelkipozás a gyermekórházban, (Consilierea pastorală a copiilor/ consiliere pastorlă în spitale): Michael Klessmann (Szerk.): A klinikai lelkipozás kézikönyve, (Cartea consilierii pastorale în spitale) Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen, 2002, 148-149.p.

actual, asistarea necondiționată, și conversație în funcție de nivelul abilităților de comunicare a copilului. Consilierea pastorală nu se limitează doar la conversația verbală, trebuie să aplice toate formele de relaționare posibile: reprezentările grafice, poveștile, jocurile. Poveștile să fie alese cu mare atenție, încât să susțină inițierea conversației și formularea problemelor ce preocupă micul pacient.

Studiind munca cuprinzătoare a personalității sus-numite, m-a preocupat foarte mult alegerea unei povești potrivite pentru intervenția propusă cu copiii cu C.E.S., să reușesc să dau glas exprimării emoțiilor lor, și să evităm nesiguranța “dansului pe sfoară”.

În cercetarea povestirii potrivite, am apelat la cunoștințele mele din domeniul psihodramei pentru copii, introducând elemente din psihologia poveștilor, căutând-o pe cea mai potrivită.

În cele ce urmează, doresc să prezint calea străbătută până la utilizarea povestirii.

“Grăsunul Toni și divorțul” - poveste interactivă, ca ritual de doliu în consilierea pastorală a copiilor:

“Nu poți deveni originală... te naști așa... Poate că nu sunt originală, dar uneori sper că sunt. Și poate atunci ajung la suprafață unele gânduri și impresii proprii.” –Hellen Keller⁶.

După etapa selectării povestirii interactive, mi-am propus următoarele **obiective**:

– prin conversații cu specialiști (asistent social, psiholog școlar, pedagog, profesor de psihopedagogie specială), care s-au ocupat de copii ai căror părinți au divorțat, am încercat să identific situațiile de criză trăite, încercând să identific și ce resurse și strategii de coping au aplicat pentru soluționarea acestora

- am luat în calcul și posibilitatea de asistență în prelucrarea crizei actuale, cauzate de despărțirea părinților

---

⁶ Keller Helen: Életem története. (Povestea vieții mele) Prugg Verlag, Eisenstadt, 1976, 59 p.

- trezirea interesului copiilor prin prezentarea personajului cățelușul Tóni, care trăiește experiența divorțului propriilor părinți, și invitarea lor la activități pentru prelucrarea situației de criză
- prin parcurgerea poveștii interactive (prezentată în ședințe individuale), ca și ritual de doliu util copiilor cu dizabilități intelectuale și/sau de auz
- pe parcursul prelucrării poveștii – să le ofer ajutor în recunoașterea, identificarea emoțiilor retrăite
- să îi asist în prelucrarea emoțională a situațiilor de criză
- utilizarea unei comunicații constructive – în evitarea unor capcane în interpretarea „*semnalelor ascunse*”
- în urma desfășurării ritualurilor de doliu copiii să înțeleagă importanța acceptării deciziei părintelui (de a pleca din sânul familiei)

Alte aspecte importante în asistarea copiilor:

- suport emoțional
- reevaluarea pierderilor suferite de copiii cu dizabilități intelectuale și/sau de auz într-o societate care este centrată pe succese
- eliberarea de remușcări, de autoculpabilizare

În prelucrarea situațiilor de viață critice, conflictuale ale copiilor, am aplicat principiile terapiei rogersiene: a participa echilibrat, a oferi comunicare sinceră, răbdare, asigurarea unei atmosfere de confort emoțional, centrat pe înțelegerea emoțiilor lor, și asistență pentru integrarea sentimentelor de anxietate în personalitatea lor.

Copiii au nevoie să primească dragostea părintească și să găsească siguranța emoțională acasă.

Cel mai mare ajutor pentru copii, este atunci când sunt martorii reechilibrării emoționale a părinților (când aceștia reușesc să-și prelucereze propriile sentimente, cauzate de divorț).

Copiii cu cerințe educaționale speciale sunt afectați – ca și oricare copil – de nesiguranță. Toți copiii sunt curpinși de o panică ceea ce privește statutul, locul lor în familie, nefiind cunoscători ai factorilor care s-au acumulat, ei pierd ușor sentimentul de siguranță al persoanei ocrotite din cadrul familiei.

Pe parcursul conversațiilor, aceștia au simțit mare nevoie pentru clarificarea viitorului, ce urmează pentru ei. Asemănător personajului din povestire, în care cățelușul Tóni nu a rămas singur; copiii nu și-au pierdut părinții, în continuare aceștia sunt iubiți de ei.

În clarificarea acestor sentimente, este important ca părinții divorțați să informeze copilul din timp despre următoarele, ceea ce am accentuat de fiecare dată cu ocazia întâlnirilor:

- La întrebarea ”*De ce s-au despărțit?*” – să dea un răspuns real, pe înțelesul copiilor; fiind o decizie dificilă, însă n-au găsit o soluție mai potrivită.

- Să încerce să-i facă să înțeleagă următoarea situație: de și părinții au divorțat și nu mai sunt legați prin dragoste, despărțirea, divorțul, nu schimbă dragostea părintească față de ei și nu înseamnă despărțire și de copil.

Motivarea alegerii instrumentelor (povestea interactivă, desenul, jocul didactic) în desfășurarea ritualurilor

Jelirea ”*este un proces psihologic de mare importanță pentru sănătatea omului*” - după Kast V.⁷, de aceea nu trebuie tratată ca o slăbiciune. Procesul de prelucrarea a doliului reprezintă de fapt reabilitarea funcțiilor vitale sănătoase ale individului.

Introducerea subiectului de prelucrare a doliului la copiii care frecventează instituția, a reprezentat o mare provocare în căutarea modalităților cât mai adecvate de abordare, a-l face comprehensibil la nivelul intelectual al lui.

Petermann, propune utilizarea unei ”*valize de doliu*” (*Trauer-Koffer*⁸), care, consider a fi o resursă utilă și pentru prelucrarea doliului la copii cu C.E.S..

Utilitatea acesteia este prezentată prin cinci aspecte:

- confruntarea cu o situație de deces
- acceptarea realității și a unei pierderi
- a crea timp și oportunitate pentru ”*comemorare*”
- asigurarea unui prilej de rămas bun
- asigurarea unei locații, noi, vizibile celui decedat

---

⁷ Kast, Verena: *A gyász (Jelirea)*, Budapest, T-Twins Kiadó, 1995.

⁸Petermann, Anna-Christina: *Schulseelsorge – ein junges kirchliches Handlungsfeld im Schulalltag un in Krisenzeiten*. LIT Verlag, Berlin 2011. 46-53. p.

- În opinia lui Petermann, procesul de doliu al elevilor/copiilor trebuie exprimat într-un mod personal, activ-creativ. Acesta atrage atenția și asupra creării unui „loc” vizibil persoanei decedate în colectivul de clasă sau a școlii.

De aceea rolul consilierului pastoral este tocmai crearea și asigurarea unui spațiu și loc pentru persoana sau persoanele aflate în doliu, permițând acestora să beneficieze de suportul moral al colectivului, având parte totodată de confort, siguranță, susținere și protecție.

Utilitatea spirituală a „*valizei de doliu*” este de fapt primul pas a încrederii în Dumnezeu, a speranței și a motivației pentru continuarea vieții. Aceste „ritualuri” dau o formă mai palpabilă sentimentelor de teamă, nesiguranță, agitație, neputință, mânie, transformând astfel exprimarea realității decesului și a despărțirii.

Ritualul „*valizei de doliu*” implică întâlniri de grup cu caracter de escalare. În principiu, participanții, prin vorbe și acțiuni simbolice, își exprimă sentimentele și gândurile ce nu s-au pronunțat din cauza pierderii subite a persoanei prin deces. Pe lângă grupul îndoliat, este necesară oferirea oportunității pentru conversații individuale pentru cei afectați și alți doritori. Pe lângă grupul implicat în procesul de prelucrarea doliului este nevoie și de ocazii speciale pentru convorbiri cu caracter personal.

Aceste întâlniri pot aduce la suprafață întrebări a căror răspunsuri pot contribui la întărirea credinței. Potrivit concepției noastre, nu puteam alege o poveste oarecare pentru copiii cu C.E.S. fiind în situații speciale din cauza divorțului, în concluzie am ales povestea interactivă, care a fost complectată și cu alte instrumente indirecte (desen, joc), fiind elemente importante în acest proces.

Pentru abordarea grupului țintă acestui studiu, adică copiii cu cerințe educaționale speciale (cu deficiență de auz și/sau dizabilități mintale), am ales metode specifice vârstei, adică povestea. Însă pentru a asigura prelucrarea corespunzătoare a materialelor prezentate, am apelat la povestea interactivă.

Pe lângă aceasta, ne-am folosit de desen și jocuri didactice sau de rol. Aceste activități – ne referim la desen și diferite jocuri didactice – sunt instrumente care asigură exprimarea și prelucrarea emoțiilor, impresiilor, nevoilor copilului. Acesta este capabil de a reprezenta grafic impresii până la cele mai mici detalii. De multe ori, desenele copiilor prezintă amintiri, emoții,

dorințe, temeri, poate date uitării, îngropate în adâncurile sufletului. În timpul procesului grafic, orice amintire dureroasă se poate domolii când este strecurat prin fantezia copilului. Desenele reflectă atât diferite stări de spirit, emoții și porniri, cât și viziunea asupra lumii înconjurătoare. Este binecunoscut fenomenul, cum copiii desenează lumea așa cum o cunosc ei, prin simbolurile individuale și nu o copie exactă a ceea ce se percepe vizual.

Psihologii se ocupă de studierea și interpretarea desenelor copiilor încă din anii 1880. Reprezentările grafice oferă o privire de ansamblu asupra personalității lor, viziunea lumii, temeri, dorințe, nivel intelectual, trăsături de caracter. În interpretarea desenelor, ne-am străduit să evităm explicații și analize superficiale. Considerăm că nu numai, psihologii și grafologii pot apela la aceste tehnici, acesta ar putea fi folosit cu succes și de către cadre didactice, părinți și consilieri pastorali.

Copiii cu care mi-am desfășurat activitatea terapeutică, nu sunt, sau sunt puțin capabili de comunicare verbală, astfel desenele și jocurile au creat singurele modalități de exprimare.

În continuare am fost preocupat de următoarele aspecte:

- Care sunt problemele copiilor, în momentul respectiv?
- În ce stadiu de doliu se află copilul în ceea ce privește prelucrarea divorțului părinților?
- Cum putem să le oferim sprijin?
- Dacă povestea interactivă este benefică în a declanșa doliul, și a deplânge căsnicia destrămată de divorț?
- După trăirea suferinței pierderii, sunt acești copii cu dizabilități capabili de a reînnoi relația cu părintele care s-a mutat?

Pentru a oferi povești cât mai accesibile copiilor cu deficiențe de auz și / sau dizabilități mintale, am ales povestea interactivă. Seria de povești a fost creată cu intenția de a simplifica și de a aborda situațiile prin care trec copiii cu ocazia despărțirii părinților. Scopul era de a ajuta copiii în înțelegerea ce înseamnă divorțul și cum se pot readapta situațiilor noi care s-au creat. Toți elevii au reușit să se identifice cu cățelul, personajul principal. Povestea este una idealizată, prezentând o situație pe pagină, cu exerciții interactive, pantomime, foi de colorat. Pentru

asigurarea comprehensiunii textului de către elevii, am prelucrat textul, eliminând sau înlocuind conceptele mai abstracte.

Cu ocazia unei întâlniri cu câte un elev, pe lângă atenția acordată copilului, mi-am notat efectul a ceea ce mi s-a comunicat de către copil.

Înainte de a trece la faza de consiliere pastorală în urma faptelor comunicate de copii, m-am consultat cu colegii, profesorii, diriginții elevilor. După întâlnirile de consiliere cu elevii, mi-am analizat, organizat propriile trăiri și impresii.

Cunosc din proprie experiență, când un copil este foarte preocupat de ceva anume, mai degrabă apelează la imagini grafice, decât la descrierea verbală. În cazul copiilor cu cerințe educaționale speciale, vocabularul sărac împiedică comunicarea, astfel preferă să apeleze la reprezentarea grafică în exprimarea emoțiilor.

În paralel cu povestea interactivă, prin desenele obținute, am urmărit să interpretez gândurile, emoțiile copiilor. Pe parcursul conversațiilor cu ei, au desenat familia, pe ei înșiși, casa lor etc. Sunt conștientă de faptul că desenele pot avea interpretări simbolice și decodarea lor este în strânsă legătură cu contextul în care au fost produse, de experiențele de viață a copilului și de priceperea și atitudinea interpretatorului. Observațiile mele, în urma analizei desenelor, le-am folosit pe urmă ca și explicații posibile ale stării, gândirii copilului. Am participat în conversații cu întrebări neutre în conturarea întâmplărilor pe care le descriau.

Pentru încurajarea derulării conversațiilor, am introdus mici jocuri, urmând sugestiile unor psihologi, medici pediatri și preoți, conform cărora este indicată introducerea unor jocuri în prelucrarea situațiilor de criză. În cele din urmă am interpretat semnificația jocului, stările emoționale și spirituale produse.

Consider că pe parcursul muncii pastorale vorbele lui Dumnezeu se transmit cel mai bine prin conversații simple, de la sine curgătoare, așa cum putem lua exemplu de la discipolii din Emaus. Astfel, în urma conversațiilor mele cu copiii în prelucrarea poveștii interactive, am apelat la exemple pozitive din Biblie, la vorbele înțelepte ale Domnului și ale lui Iisus. La sfârșitul intervenției copiii au primit cadou câte-o Biblie ilustrată.

Înainte de implementarea intervenției (de începerea terapiei), în prima etapă, am prezentat programul propus conducerii instituției, asistentului social, profesorilor și diriginților, apoi elevii au fost invitați cu mențiunea că nu este o activitate școlară obligatorie, ci una la libera alegere pentru participare. Întâlnirile propriu-zise cu copiii s-au desfășurat din două în două săptămâni, la data și ora prestabilită. Spațiile alese au fost săli de clasă unde să fim doar noi, în liniște, fără nici un deranj care să afecteze starea de siguranță. S-au desfășurat între 3 și 6 întâlniri, după caz, cu fiecare elev participant.

Capitolul VII. cu titlul **Idei asupra grupurilor de părinți cu copii C.E.S.** prezintă etapele activității de consiliere pastorală în cadrul grupurilor de părinți.

Capitolul VIII. prezintă rezultatele cercetărilor cu utilizarea chestionarelor.

Prezenta lucrare mai conține: concluziile finale (capitolul IX.), încheierea (capitolul X.) precum și anexele (capitolul XI.) și materialul bibliografic folosit (capitolul XII.).

Concluziile lucrării

Ipotezele lucrării au vizat *trei direcții de abordare*:

- Întâlnirile cu părinții (“școala părinților”) organizate cu scopul de a sprijini părinții în confruntarea cu starea de dizabilitate a copilului lor. Deschiderea spre necazurile și greutatele vieții de zi cu zi, reacții la situații de criză, și oferirea unor facilități pentru prelucrarea emoțională
- Prezentarea poveștii interactive, și rolul important pe care-l are în prelucrarea doliului la copiii cu cerințe educaționale speciale în cazul divorțului părinților
- Prin desfășurarea unor programe de sensibilizare se schimbă, dispar unele stigmatizări și prejudecăți față de persoanele cu dizabilități, se modifică relațiile între preot, comunitate și copiii cu cerințe educaționale speciale.

În urma intervenției depuse, *s-au validat următoarele ipoteze*:

- I. Prima ipoteză *s-a validat* pe baza feed-back-ului părinților, conform cărora **prin întâlnirile de la școala părinților, au găsit alinare în confruntarea lor cu starea de dizabilitate a copilului lor, s-au eliberat sufletește, împărtășind greutatea vieții de zi cu zi, situațiile de criză și au beneficiat de suport în prelucrarea emoțională a cazurilor.**
- II. A doua ipoteză *a fost confirmată* de către copiii implicați (de la preșcolari la adolescenți): **povestea interactivă a alinat frustrările copiilor cu cerințe educaționale speciale, resimțite în cazul divorțului părinților.**
- III. În interpretarea ipotezei a treia, *s-a ivit o diferențiere a rezultatelor*, datorită specificității caracteristicilor de vârstă. **Copiii preșcolari și de învățământ primar au demonstrat reacții de doliu cu privire la evenimentele din trecut (divorțul părinților), au reușit să se identifice cu personajul principal al poveștii, însă povestea interactivă nu i-a inițiat pe drumul prelucrării situației de criză.**
- IV. A patra ipoteză *s-a validat*, **copiii cu C.E.S. ai părinților divorțați, aflați în perioada de pubertate, au beneficiat de suport emoțional în prelucrarea situației de criză** (trăită prin identificarea cu personajul principal al poveștii interactive și cu acțiunile sale).
- V. A cincea ipoteză *s-a confirmat*: **datorită conversațiilor adolescenților cu consilierul pastoral, s-au format relații de încredere, astfel ușurându-se munca de consiliere. Ca rezultat, acești copii au demonstrat o deschidere față de relaționarea cu părintele mutat în urma divorțului, au înțeles necesitatea repectării deciziei părintelui de a schimba domiciliul și au fost inițiate câteva încercări de a ține legătura cu acesta.**
- VI. A șasea ipoteză a confirmat utilitatea programelor de sensibilizare, **căci s-au modificat în bine stigmatizările și prejudecățile față de persoanele cu dizabilități, dar și relațiile dintre membrii comunității și copiii cu cerințe educaționale speciale. Ca urmare, munca pastorală cu copiii și/sau persoanele cu dizabilități a devenit una mai eficientă în cazurile în care preoții au în familie persoane cu diferite deficiențe.**

Încheiere

Pe parcursul activității mele în domeniul psihopedagogiei speciale am ascultat multe opinii ale părinților, referitoare la divorțul lor. Potrivit literaturii de specialitate, unii cercetători consideră că o separare amiabilă nu va fi resimțită de copiii lor.

De la începutul carierei mele m-a preocupat cum se poate oferi copiilor (de la grădiniță, școală, internat) confort în situațiile confuze de separare a părinților. Cum poate asista, contribui grădinița, școala, viața la internat în echilibrarea “*leziunilor*” obținute din conflictele de acasă a copilului agitat, agresiv, neatent, nepăsător față de sarcini, sau neobișnuit de închis în sine, schimbat în toată personalitatea sa?

Pe parcursul întâlnirilor cu copiii cu C.E.S., am lucrat la comprehensiunea situației, cum relația părinte-copil nu se termină cu întreruperea căsniciei părinților. M-am străduit să-i fac să înțeleagă faptul că părinții lor pot să-i iubească la fel ca înainte de separare. Acest fenomen a fost ilustrat prin povestea interactivă utilizată pe parcursul întâlnirilor, oferind un ritual de doliu.

Consider necesară propria eliberare sufletească pe lângă acceptarea trecerii în neființă a unei persoane dragi. Este firesc să trecem peste unele atitudini, când acestea își depășesc funcționalitatea. Trebuie „să –i lăsăm să moară”. Când *este depășit timpul lor, este vremea să renunțăm la ele. Atunci urmează procesul de doliu*. Dacă ne cramponăm în trecut, de fapt ajungem să ne izolăm de viitor. Pe parcursul doliului însă apar o serie de obiective ce trebuie îndeplinite. Conform modelului lui Kast, sunt identificate patru etape de doliu, care se pot întrepătrunde: negarea, faza erupției sentimentelor, de căutare și cea de desprindere. Conturarea unei noi relații cu noi înșine și cu mediul extern poate fi folosită ca și analogie cu ceea ce se desfășoară în sufletul copiilor atunci când suferă de doliul destrămării căsniciei părinților.

Consider că și *copiii cu C.E.S. au nevoia și dreptul de a trăi sentimentul doliului din pierderea unității familiale și a sentimentului de siguranță cauzat de destrămarea căsniciei părinților*. Ca specialist de consiliere pastorală, m-am concentrat pe acest aspect în consolidarea relației cu copilul.

Din literatura de specialitate studiată am identificat o serie de ritualuri de doliu prin care și copilul cu cerințe educaționale speciale trebuie să treacă:

- trebuie să conștientizeze despărțirea, realitatea separării părinților,

- să fie capabil să se desprindă de conflictele adulților,
- să fie capabil să prelucreze aparenta pierdere a unui părinte din casă,
- să fie capabil să dizolve sentimentele de mânie și autoînvinovăție care apare,
- să accepte starea definitivă a divorțului, fără a-și face speranțe, planuri de a-și reuni părinții,
- să fie capabil să judece potențialul relațiilor umane, fără a transpune eșecul suferit de părinți în relațiile interpersonale proprii din prezent sau pe viitor.

Prin intervenția mea de consilier pastoral **scopul a fost introducerea unui ritual de doliu inovativ cu ajutorul poveștilor interactive pentru elevii Școlii Gimnaziale Speciale pentru Deficienți de Auz “Kozmutza Flora”, care trăiesc în familii cu părinți divorțați. Urmând recomandările lui Walleirstein, prin introducerea oportunității unui ritual de doliu inovativ am colaborat cu elevii în recunoașterea unor alternative pentru acceptarea situației, acestea fiind prezentate în studiile de caz discutate pe parcursul lucrării.**

Intervențiile și munca pastorală cu copiii cu C.E.S. este un subiect puțin dezbătut și cercetat în Transilvania, astfel specificitățile sale sunt puțin cunoscute. Experiențele mele pe parcursul interacțiunii cu copiii cu cerințe educaționale speciale și părinții lor prin munca pastorală depusă, le consider un beneficiu personal, care mi-a întărit relația cu Dumnezeu și am învățat și eu mai multe despre procesul și ritualurile doliului.

*În concluzie, eu mă alătur în continuare acelor, care consideră că este importantă consolidarea aprecierii pozitive a societății și a membrilor bisericii. **Împreună cu acei colegi, care au o mentalitate similară, eu mă lupt ca lumea să fie A NOASTRĂ, A TUTUROR, iar copiii cu CES și persoanele cu dizabilități să nu mai fie stigmatizați!***

În opinia mea *este importantă conștientizarea faptului că copiii cu CES și persoanele cu dizabilități nu sunt bolnavi, ci doar simplu „diferiți”!* Consider că primul pas în integrarea bisericească a persoanelor cu dizabilități ar fi *diminuarea preconcepțiilor și „destrămarea” jumătăților de adevăr.* Sunt conștientă de faptul că nu există poțiuni magice universale, nu se pot șterge toate preconcepțiile printr-o singură mișcare. Eu cred că ar ajuta foarte mult schimbarea preconcepțiilor liderilor bisericii și a colegilor acestora dacă am descoperi motorul, arcurile de mișcare a atitudinii concrete (a preconcepției respective). Știm foarte bine că preconcepțiile pot apărea din preluarea automată a influențelor culturale, din specificitățile descoperirii universului

social, din dinamica interioară a personalității și din nenumărate alte cauze. Consider că este foarte important crearea unei asemenea ambianțe, încă din stagiul orelor de religie sau sesiunilor de pregătire confesională, care ar face posibilă o mai bună cunoaștere a semenilor noștri cu dizabilități, poate că astfel am putea preveni dezvoltarea unor preconcepții ulterioare.

Consider că este un pas deosebit de important și necesar de a clarifica tuturor *membrilor bisericii, că dizabilitatea este o condiție și nu este egală cu boala*. În privința calității subiective a vieții copiilor cu CES, a calității și dezvoltării rețelei sociale a persoanelor cu dizabilități, a gradului de completivitate relatată la condițiile normalității, atitudinea colegilor din cadrul bisericii este cel mai important instrument de măsurare. În opinia mea suportul liderilor bisericii și a colegilor determină în mare măsură ca membrii bisericii cu dizabilități și copiii cu CES să se simtă în siguranță în cadrul bisericii.

În concepția mea *seria de activități de sensibilizare bazată pe modelul ipotezei contactului, destinat preoților și colegilor acestora*, ar fi foarte utilă datorită faptului că aceștia *ar putea trăi sentimentul stigmatizării cu toate aspectele emoționale aferente. Din punctul meu de vedere experiența personală, respectiv întâlnirile cu liderii grupurilor CES (care sunt persoane cu diferite dizabilități) reprezintă atât pentru preoți, cât și pentru colegii din cadrul bisericii sau pentru enoriași un pas spre integrarea bisericească a persoanelor cu dizabilități.*

Bibliografie

I.1. Volume

1. Ainscow, Mel: Special needs in the classroom. Kingsley Publishers UNESCO, Paris, 1994.
2. Allport, Gordon: Az előítélet, (Prejudecata), Osiris Kiadó, Budapest, 1999.
3. Allport, Gordon: A személyiség alakulása, (Evoluția personalității), Kairosz Kiadó, Budapest, 1997.

4. Anzenbacher Arno: Bevezetés a filozófiába, (Introducerea în filozofie), Herder Kiadó, Budapest 1993.
5. Aronson, Elliot: A társas lény, (Ființa socială), (Harmadik, átdolgozott bővített kiadás), Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987.
6. Atkinson, Rita- Atkinson, Richard- Smith, Edward- Bem, Daryl és Nolen-Hoeksema, Susan: Pszichológia, (Psihologia), Osiris Kiadó, Budapest, 1999.
7. Az Ókori Egyiptom titkai, 40. Kötet, (Secretele Egiptului antic), Tessloff és Babilon Kiadó, Budapest, 2007.
8. Bagdy Emőke, Telkes József: Személyiségfejlesztő módszerek az iskolában, (Metodele dezvoltării personalității în școală), Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2002.
9. Baynton, Douglas: Forbidden Signs. London, the University of Chicago Press, 1999.
10. Bakó Tihamér: Verem mélyén. Könyv a krízisről, (În adâncul prăpastiei. Carte despre criză), Cserépfalvi Kiadó, Budapest, 1996.
11. Bánfalvy Csaba: Gyógypedagógiai szociológia, (Sociologia educației speciale) ELTE-BGGYK, Budapest, 2003.
12. Bárány András: Contribuții la istoria balneologiei ardelenene, Albert nyomda, Kolozsvár, 1936.
13. Baranyai József: Köznépi orvostudományról, (Științele medicinei), Fűskúti Landerer nyomda, Pest, 1834.
14. Bartók Imre: A magyar szemészet története, (Istoria oftamologiei maghiare), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1954.
15. Baumgartner, Isidor: Pasztorálszichológia, (Psihologia pastorală), Párbeszéd Alapítvány-HÍD Alapítvány, Budapest, 2003.
16. Benedek Elek: Magyar mese és mondavilág I-III.kötet. (Basmе și legend maghiare), Budapest, Téka és Móra Kiadó, 1988-89.
17. Berszán Lidia: A fogyatékos személyek társadalmi integrációja, (Integrarea socială a persoanelor cu C.E.S.) Kolozsvári Egyetemi Kiadó, 2008.
18. Bettelheim, Bruno: A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek. (Fascinatia a povestirii și înmugurirea spiritului copilăresc), Szombathely, 2000.
19. Biblia, Magyarázó jegyzetekkel, (Biblia. Notă și explicații), Kiadja a Magyar Bibliatársulat Megbízásából a Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest, 1996.

20. Bimbó Zoltánné: Tükröződő Holdmesék. (Basmе reflectorizante despre Lună), Ignácз Könyvkiadó, Eger, 2003.
21. Bodonyi Edit, Busi Etelka, Hegedűs Judit, Magyar Erzsébet, Vizely Ágnes: A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése. Család, gyermek, társadalom. (Câteva întrebări de bază a pedagogiei practice. Familia, copilul, societatea), Bölcsész Konzorcium HEFOP Iroda Kiadó, Budapest, 2006.
22. Bognár Gábor és Telkes József: A válás lélektana, (Psihologia religiei), Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1986.
23. Bolberitz Pál: Isten, ember, vallás, (Dumnezeu, om, religie), Ecclésia Kiadó, Budapest, 1984.
24. Borbély Sándor: Kilencvennégy év a siketnémák váci m. kir. országos nevelő és tanítóképző intézetének múltjából. (Nouăzeci și patru de ani despre istoria surdo-mușilor din cadrul educației naționale și instituția de formare a profesorilor), Mayer Sándor nyomda, Vác, 1896.
25. Bowlby, John: Attachment and Loss, Penguin Books, London, 1973.
26. Böckle Franz: A morálteológia alapfogalmai, (Coceptele de bază a teologiei morale), OMC, Bécs 1975.
27. Branson, Jan- Miller, Don: Danned for Their Difference. The Cultural Construction of Deaf People as disabled. Washington D.C., Gallaudet University Press. 2002.
28. Buda Béla: A személyiségfejlődés és a nevelés szociálpszichológiája, (Dezvoltarea personalității și educația psihologiciei sociale), Tankönyvkiadó, Budapest, 1994.
29. Chorowski Nóra, Drinóczi Tímea, Petrétei József, Tillk Péter, Zeller Judit: Magyar alkotmányjog III. Alapvető jogok, (Drepturile constituționale maghiare III. Drepturile esențiale de bază), Dialóg Campus Kiadó, Budapest- Pécs, 2006.
30. Cole, Michael és Cole, R. Sheila: Fejlődéslélektan, (Psihologia dezvoltării), Osiris Kiadó, Budapest, 2002.
31. Czeizel Endre, Lányiné Engelmayer Ágnes, Rátay Csaba: Az értelmi fogyatékok kóreredete a „Budapest- vizsgálat” tükrében, (Originea dizabilității mintale în oglinda “Studiu-Budapesta”), Medicina Könyvkiadó, Budapest, 1978.
32. Csányi Yvonne: A siketek általános iskolájának tantárgypedagógiái I., (Pedagogia de curs în școala generală a surzilor), Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994.

33. Cseh Károly: Egészségügyi levelek egy anyához, (Scrisori medicale pentru o mamă), Buschmann nyomda, Budapest, 1878.
34. De Mello, Anthony: A madár dala, (Cântecul unei păsări), Korda Kiadó, Kecskemét, 2002.
35. Demkó Károly: A magyar orvosi rend története tekintettel a gyógyászati intézmények fejlődésére a XVIII. század végéig, (Istoria medicine maghiare cu privire la dezvoltarea instituțiilor medicinale până la sfârșitul secolului XVIII), Dobrowsky és Franke nyomda, Budapest, 1894.
36. Descartes: Értekezés a módszerről, (Disertație despre metodă), Ikon Kiadó, Budapest, 1992.
37. Dimopoulos, Andreas: Issues in Human Rights Protection of Intellectually Disabled Persons. Farnham, Burlington, 2010.
38. Elkind, David: The Hurried Child. Reading, Mass, Addison-Wesley, 1981.
39. Finánczy Ernő: Az újkori nevelés története, (Istoria educației contemporane), Könyvértékesítő vállalat, Budapest, 1986.
40. Flóra Gábor – Belényi Emese: A társadalmi inklúzió szociológiája, (Sociologia incluziunii sociale), Partium Kiadó, Nagyvárad, 2009.
41. Frankl, Viktor E.: ...mégis mondj igent az Életre! Egy pszichológus megéli a koncentrációs tábort, (...spune totuși da pentru Viață ! Unpsicholog trăiește evenimentele lagărului de concentrare) Pszichoteam Mentálhigiénés Módszertani Központ, Budapest, 1988.
42. Frankl, Viktor E.: Az ember az értelemre irányuló kérdéssel szemben, (Omul, cu privire la întrebarea despre sens), Kötet Kiadó, Nyíregyháza, 1996.
43. Frankl, Viktor E.: Orvosi lélegzõdozás, (Pastorație medicinală), ÚR Könyvkiadó és Multimédia Stúdió Kft, Budapest, 1997.
44. Fromm, Erich : A szeretet művészete, (Arta iubirii), Háttér Kiadó, Budapest, 1993.
45. Fuchs, Ottmar: A szabadság gyakorlása. Utalások egy nyugati felszabadítási teológiára, (Practicarea libertății. Referințe la libertatea unei teologii din vest), Akadémia Kiadó, Budapest, 1991.
46. Fukuyama, Francis: Poszthumán jövendõnk: a biotechnológiai forradalom következményei. (Viitorul post-uman: concluziile revoluției biotehnologice), Európa Kiadó, Budapest, 2003.
47. Ginott, Haim: Szülők és gyermekek, (Părinți și copii), Edge 2000 Kiadó, Budapest, 2005.
48. Gordosné Szabó Anna: Bevezető általános gyógypedagógiai ismeretek,(Introducerea în cunoștințele generale ale psihologiei speciale), Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2004.

49. Gordosné Szabó Anna: Gyógyító pedagógia, (Pedagogia vindecării), Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2004.
50. Gordosné Szabó Anna: Gyógypedagógia történet I, Egyetemes gyógypedagógia történet, (Istoria psihologiei speciale I. Istoria psihologiei special universale), Tankönyvkiadó, Budapest, 1963.
51. Göllész Viktor: Gyógypedagógiai alapismeretek, (Cunoștințele de bază a psihologiei speciale), Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998.
52. Göllész Viktor: Gyógypedagógiai iskola-egészségtan, (Psihopedagogia igienei școlare), Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998.
53. Grimm, Jacob és Wilhelm: Gyermek- és családi mesék, (Basmе pentru familii și copii) Magvető Kiadó, Budapest, 1989.
54. Grósz Lipót: Emlékirat a hazai betegápolási ügy keletkezése, fejlődése és jelenlegi állásáról, (Memoriu despre geneza îngrijirii pacientului, evoluția și poziția în prezent), Magyar Királyi Tudományos Egyetemi nyomda, Budapest, 1869.
55. Gyökössi Endre: Ketten- hármásban, (Amîndoi- în trei) Új Ember Kiadó, Budapest, 1994.
56. Györfly György: István király és műve, (Regele Istvan și opera lui) Gondolat Kiadó, Budapest, 1977.
57. Gyurkó István, Vincze Melinda: Pocak Tóni és a válás- Interaktív mesekönyv, (Grăsunul Toni și divorțul- Carte cu poveste interactivă), GIVME 888 Kft, Budapest, 2009.
58. Hatos Gyula: Az értelmi akadályozottsággal élő emberek: nevelésük, életük, (Educația și viața persoanelor cu dizabilități mintale) Főiskolai tankönyv, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskola Budapest, 1996.
59. Hellinger, Bert: Ordnungen der Liebe. Ein Kurs-Buch, Heidelberg, 1994.
60. Herbert George Wells: A vakok országa, (Țara nevăzătorilor) Európa Könyvkiadó, 1969.
61. Hermann Alice: Óvodás korú gyermekek tájékozottsága a világban, (Orientația în lume a copiilor de vârstă preșcolară), Tankönyvkiadó, Budapest, 1963.
62. Herodek Károly: Közérdekű tudnivalók a vakokról, (Date și informații de interes public despre nevăzători), Stephaneum nyomda, Budapest, 1903.
63. Hérodotosz: A görög-perzsa háború, (Războiul greco-persiană), Osiris Kiadó, Budapest, 2000.

64. Hézszer Gábor: A Pásztori pszichológia gyakorlati kézikönyve, (Cartea practică a psihologiei pastorale) Kálvin Kiadó, Budapest, 1995.
65. Hézszer Gábor: Újra szárnyra kapni, Interjúk és előadások a krízisről és a segítségnyújtásról, (Pentru a recâștiga aripă, interviuri și prelegeri despre criză și sprijinirea), Lector Kiadó, Marosvásárhely, 2013.
66. Hézszer Gábor: Miért? Rendszerszemlélet és lelkipásztori gyakorlat, (De ce? Practica abordării de sistem și asistenței spirituale), Kálvin Kiadó, Budapest, 2001.
67. Hézszer Gábor: Pásztorálpszichológiai szempontok az istentisztelet útkereséséhez. Elméletek és gyakorlati lehetőségek, (Aspecte pastorale ale drumului cult pentru a căuta. Teoria și practica oportunităților), Kálvin Kiadó, Budapest, 2005.
68. Hézszer Gábor, Gaby Nelius: Seelsorge Reader: Scriptum der Fachhochschule der Diakonie, University of Applied Sciences. Bethel, 2011.
69. Hirschowitz, Ralph G. and Levy, Bernard, (Eds.): The Changing mental health scene. New York, Spectrum, 1976.
70. Hull, John M.: A törekeny test egy törekeny világban. Hozzájárulás egy keresztyén tanításhoz egy fogyatékkal rendelkező személy szemszögéből. (Trupul fragil al unei lumi fragile. Contribuind la predarea din perspectiva unei persoane cu dizabilități), Akadémia Kiadó, Budapest, 2007.
71. Illyés Gyuláné, Illyés Sándor, Jankovich Lajosné, Lányi Miklósné: Gyógypedagógiai pszichológia,(Psihologia Educației specială), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971.
72. Jung, Carl Gustav: Gondolatok az apáról, az anyáról és a gyermekről, (Gânduri despre tatăl, mama și copilul) , Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1996.
73. Kálmán Zsófia, Könczei György: A Taligetosztól, az esélyegyenlőségig, (De la Taligetosz, pina la șanse egale),. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.
74. Kálmán Zsófia: Bánatkő, (Piatră de durere),. Sérült gyermek a családban, (Copil cu handicap în familie). Bliss Alapítvány, Keraban Könyvkiadó, Budapest, 1994.
75. Kast, Verena: A gyász, Budapest, T-Twins Kiadó, 1995.
76. Kast, Verena: Férfi és nő a mesében, (Bărbat și femeie într-un basm). EuroAdvice, Alföldi Nyomda, 2002.
77. Keller, Helen: Életem története, (Povestea vieții mele),. Prugg Verlag, Eisenstadt, 1976.

78. Kende B. Hanna: Harry Potter titka, (Secretul lui Harry Potter), A gyermek csodavilága, (Lumea minunata ale copiilor), Osiris Zsebkönyvtár, Budapest, 2001.
79. Kübler-Ross, Elizabeth: A halál és a hozzá vezető út, (Moartea și drumul care duce la ea),. (Fordította: Blasszauer Béla) Gondolat Kiadó, Budapest, 1988.
80. László András: A gyógypedagógia alapproblémái,(Problemele fundamentale ale educației speciale), Nemzeti Tankönyvkiadó RT., Budapest, 1976.
81. Ling, Daniel: Foundations of Spoken Language for Hearing-Impaired Children. A.G.Bell. Association for the Deaf, Washington D.C., 1989.
82. Lord, E. Janet – Guernsey, N. Katherine – Balfe, M. Joelle – Karr, L. Valerie: Emberi jogok. IGEN! A fogyatékkal élő személyek jogai, (Drepturile persoanelor cu dizabilități),. Képzési kézikönyv, (Manual de formare). Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége, Budapest, 2009.
83. Luterman, David M.: Deafness in the family, College-Hill Press, Boston, 1987.
84. Machke, Michael: Fogyatékpolitika az Európai Unióban, (Politica despre dizabilitate în Uniunea Europeană), Szerk. Könczei György, ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar Budapest, 2010.
85. Magyar Értelmező Kéziszótár, (Dicționarul interpretativ al Ungariei),. 9. kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992.
86. Magyar nagylexikon, (Enciclopedie Maghiară): Rostás Sándor, Szlávik Tamás (Szerk.), Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest, 1998.
87. Marco Polo utazásai, (Călătoriile lui Marco Polo), Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1984.
88. Mark, Marschark: Psychological Development of Deaf Children, University Press US, Oxford, 1997.
89. Maslow, Abraham: A lét pszichológiája felé, (Spre psihologia ființei), Ursus Libris Kiadó, Budapest, 2003.
90. Max Lucado: Értékes vagy- Történet a foltmanókról, (Esti valoros - Istoria elfilor), Kia Kiadó, Budapest, 2013.
91. McDowell, Josch: Az vagyok, akinek mások mondanak? (Eu sunt acela, cine-mi spun alții?), Corvinus Kiadó, Timóteus Társaság, 1996.
92. Meadow, P. Kathryn- Mertends, E. Orlans and Sass-Lehrer, A. Marilyn: Parents and Their Deaf Children, Gallaudet University Press, New York, 2003.

93. Méhes József: Tiflopedagógia, (Educație Tiflet), Tankönyvkiadó, Budapest, 1990.
94. Mérei Ferenc és V. Binét Ágnes: Gyermeklélektan, (Psihologia copiilor), Medicina Budapest, 1997.
95. Molnár János: Jézust szerető asszonyok, (Femei iubitori de Isus), Erdélyi Református Egyházkerület Nőszövetsége, Kolozsvár, 2000.
96. Molnár János: Ószövetségi kortörténet, (Istoria Vechiului Testament), Előadások II. éves teológiai hallgatóknak, (Prezentări pentru studenți teologice din anul II.), Kolozsvár, 1993.
97. Molnár János: Sofonias próféta könyvének és Malakiás próféta könyvének magyarázata, (Explicatia cărții profetului Sofonia și a cărții profetului Malehia). Az Erdélyi Református Egyházkerület Kiadása, Kolozsvár, 1996.
98. N. Kollár Katalin, Szabó Éva (Szerk.): Pszichológia pedagógusoknak, (Psihologie pentru profesori), Osiris Kiadó, Budapest, 2004.
99. Nyíri Tamás: A filozófiai gondolkodás fejlődése, (Dezvoltarea gândirii filosofice), Szent István Társulat Kiadó, Budapest, 1973.
100. Orbán Balázs: A Székelyföld leírása, (Descrierea a Ținutului Secuiesc), VI. köt. Pest, 1868.
101. Pálhegyi Ferenc (Szerk.): Gyógypedagógiai pszichológia elméleti problémái, (Probleme teoretice a Psihologiei Educației Specială), Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest, 1987.
102. Pálincás Ibolya: Hátrányos helyzetű és veszélyeztetett gyermekek és fiatalok, a mai magyarság társadalomban, (Copiii defavorizați și vulnerabili și tineri în societatea ungară de astăzi), Kerényi Nyomda KFT, Szada, 2003.
103. Pașa Florin –Pașa Luminița Mihaela: Asistența socială în România, Polirom Kiadó, Iași, 2003.
104. Petermann, Anna-Christina: Schulseelsorge – ein junges kirchliches Handlungsfeld im Schulalltag un in Krisenzeiten. LIT Verlag, Berlin, 2011.
105. Pikó Bettina: Kultúra, társadalom, lélektan, (Cultura, societate, psihologie), Akadémia Kiadó, Budapest, 2003.
106. Piper, Hans- Christoph: Meghívás beszélgetésre, Témák a lelkigondozás területéről, (Invitație pentru conversație. Subiecte de conversație în domeniul îngrijirii pastorale), Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen, 2003.

107. Propp, V.J.: A mese morfológiája, (Morfologia povestirii), Osiris Kiadó, Budapest, Javított kiadás, 2, 1999.
108. Raffai Judit: A magyar mesemondás hagyománya, (Tradiția povestirii maghiare),. Hagyományok Háza, Budapest, 2004.
109. Ranschburg Jenő: Szülők könyve, (Cartea părinților), 2. Bővített kiadás, Saxum Kiadó, Szekszárd, 2009.
110. Rodges B.- Pryor J.: Divorce and Separation, The Outcome for Children, Joseph Rowntree Foundation, New York, 1998.
111. Roth -Szamosközi Mária: Bevezetés a fejlődéslélektanba, (Introducere în psihologia dezvoltării), Presa Universitară Clujeană, Kolozsvár, 2003.
112. Salloum, Mioara Maria: Nu vor mai exista surzi muți, vor exista doar surzi care vorbesc, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2006.
113. Sandefur G. and McLanahan: Growing up with a Single Parent, Cambridge, Mass, Harvard University Press, 1994.
114. Sávai János: Nevelélmélet. Bevezetés a pedagógiába, (Teoria educatiei. Introducere în pedagogie), III. Átdolgozott Kiadás, 2007.
115. Schäfer-Bossert, Stefanie: Az élettől megjegyzett – az életre megváltott. Vázlatok egy sebhelyekre alapuló teológiára, (Memorat de viață - pentru viață răscumpărată. Schițe de o teologie bazată pe cicatrice). Kálvin Kiadó, Budapest, 2008.
116. Schnoor, Heike: Leben mit Behinderungen: Eine Einführung in die Rehabilitationspädagogik anhand von Fallbeispielen. W. Kohlhammer, Stuttgart, 2007.
117. Schuchardt, Erika: Jede Krise ist ein neuer Anfang, Aus Lebensgeschichten lernen, Düsseldorf, 1985.
118. Seneca: Játék az isteni Claudiusz halálláról, (Joc despre moartea divină a lui Claudius): Apocolocyntosis, Magyar Helikon, Budapest, 1963.
119. Simons, Robert L.: Understanding Differences between Divorced and Intact Families- Stress, Interaction and Child Outcome, London, Sage, 1996.
120. Spaller Árpád és Spaller Katalin: Gyógypedagógiai ismeretek tára, (Biblioteca de cunoștințe a educației speciale), Timp Kiadó, Budapest, 2006.
121. Speck, Otto: Iskolai inklúzió gyógypedagógiai szemszögből– retorika és realitás, (Incluziunea de școală din perspectiva educației speciale- retorică și realitate) Schulische

- Inklusion aus heilpädagogischer Sicht – Rhetorik und Realität, Ernst Reinhardt Verlag, München–Basel, 2011.
122. Speck, Otto: System Heilpädagogik: eine ökologisch reflexive Grundlegung Ernst Reinhardt. Verlag München, Basel, 1998.
123. Städtler- March, Barbara: Gyermekek lelkipozása/ lelkipozás a gyermekórházban, (Ingrijirea psihologică / spirituală a copiilor in spitalului de copii), Michael Klessmann (Szerk.): A klinikai lelkipozás kézikönyve, (Manual de îngrijire - clinică pastorală), Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen, 2002.
124. Stanciu Stoian: Introducere in Contribuții la istoria învățământului special din România. Editura Didactică și Pedagogică, București, 1968.
125. Stokoe, William: Sign Language Structure: An Outline on Visual Communication systems of the American Deaf, Methuen, London, 1960.
126. Süle Ferenc: A Jungi mélylélektan napjainkban, (Psihologie Jungiană aprofundată astăzi), Gyuró Art-Press, Szokolya, 1996.
127. Szent Biblia: Károli Gáspár fordítása, Magyar Bibliatársulat, (Societate de Biblie Maghiară), Budapest, 2004.
128. Szent Tibor: Önismeret, (Auto-cunoaștere), Verzál Nyomda, Hódmezővásárhely, 1994.
129. Tóth Miklós: Házasságterápia, (Terapie de căsătorie), Gondolat Kiadó, Budapest, 1989.
130. Turay Alfréd: Istent kereső filozófusok, (Filozofii in căutare de Zeu), Szent István Társulat, Budapest 1990.
131. Haeblerlin, Urs: Das Menschenbild für die Heilpädagogik, Haupt Verlag, Bern-Stuttgart, 1985.
132. Vajda Zsuzsanna: Nevelés, pszichológia, kultúra, (Educație, psihologie, cultură). Dinasztia Kiadó, Budapest, 1994.
133. Vanier, Jean: Férfinak és nőnek teremtette, (A creat pentru bărbați și femei), Vigilia Kiadó, Budapest 1993.
134. Vanier, Jean: Hazatérésünk, fedezzük fel azt, ami közös mindnyájunkban, (Homecoming, (Intoarcerea), explorarea ceea ce este comun în noi toți), Vigilia Kiadó, Budapest, 1999.
135. Varga Zsigmond (Szerk.): Görög-magyar szótár az Újszövetség írataihoz, (Dicționar greco - maghiară a Noului Testament), Kálvin Kiadó, Budapest, 1992.

136. Vasák Iván: Ismeretek a siketekről, (Cunostintele despre surzi), SINOSZ, Budapest, 1992.
137. Vasilescu Daniel: Oameni asemenea: Persoanele cu handicap din Romania, Editura Compania Altfel, București, 2001.
138. Vekerdy Tamás: Kicsikről nagyoknak 1, (Despre cei mici pentru cei mari 1), A kisgyermekkor,(Vârsta antepreșcolară, Primii ani de viața) Park Kiadó, Budapest, 2008.
139. Vekerdy Tamás: Kicsikről nagyoknak 2., (Despre cei mici pentru cei mari 2.) Az iskoláskor,(Vârsta școlară), Park Kiadó, Budapest, 2005.
140. Verza Emil: Gyógypedagógia, (Educație Specială) Editura Didactică și Pedagogică, R.A.- București, 1996.
141. Világirodalmi Lexikon, (Enciclopedia Literaturii Mondiale) Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984.
142. Walker, Brian and Salt, David: Resilience thinking: Sustaining Ecosystems and People in a Changing World, DC: Island Press., Washington, 2006.
143. Wallerstein, Judith: Surviving the breakup. How Children a Decade After Divorce, Basic Books, New York, 1996.

I.2. Studii

1. Ahrons C.R. és Miller R.B.: The Effect of the Post Divorce Relationship on Paternal Involvement: A Longitudinal Analysis, American Journal of Orthopsychiatry, 1993, 63, 41-50.
2. Allen K. R. : The Dispassionate Discourse of Children'a Adjustment to Divorce, Journal of Marriage and the Family, 1993, 55, 46-49.
3. Amato P.R. and Keith B.: Paternal divorce and Adult Well-being of the Children. A Meta- analysis, Psychological Bulletin, 1993, 110, 26-46.
4. Andersson, Ykler: Deaf people as a linguistic Minoritz. In. Ahlgren, Inger- Hyltenstam, Kenneth (Szerk.) Bilingualism in deaf Education, Hamburg, Signum, 1994, 9-13.
5. Fritzon, Arne: People with disabilities in the Bible, Biblioteca Sacra. Vol. 29, No. 4, CD-ROM.
6. Bakk-Miklósi Kinga: Kétnyelvű és egynyelvű óvodások beszédértésének és beszédprodukciónak összehasonlító vizsgálata, In. Iránytű, 2010/II, 9-21.

7. Bánfalvy Csaba: A fogyatékosok társadalmi integrációja és a gyógypedagógia szociológiai értelmezése. In.: Valóság, 1995 évf., 4. sz., 94-107.
8. Bánfalvy Csaba: Fogyatékos és szociális hátrány. (Incapacitate, persoanele cu handicap și dezavantaje sociale), In.: Illyés Sándor (Szerk.), Gyógypedagógiai alapismeretek, ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, Budapest, 2000. 81-115.
9. Bartha Csilla: Siket közösség, kétnyelvűség és a siket gyermekek kétnyelvű oktatásának lehetőségei. (Surzi, bilingvismul și opțiuni educaționale bilingve pentru copiii surzi.), In. Ladányi Mária, Dér Csilla, Hattyár Helga (Szerk.) „...még onnét is eljűtni túlra...” Nyelvészeti és irodalmi tanulmányok Horváth Katalin tiszteletére. (Se poate ajunge de acolo dincolo de ... "Lingvistică și Studii literare în onoarea lui Katalin Horvath), Budapest, Tinta Könyvkiadó, 313-332.
10. Belényi Emese- Flóra Gábor: Kompenzáció (és) vagy inklúzió? Fogyatékos személyekkel kapcsolatos közpolitikák Romániában, (Compensarea (și) sau includerea? ordine publică pentru persoanele cu dizabilități din România), In. Humán Innovációs Szemle, 1-2 sz. 2010. 133. 130-142.
11. Berszán Lídia: A fogyatékos személyek védelme Romániában, (Protecția persoanelor cu handicap în România), In. Esély 2005/5, 53-79.
12. Berszán Lídia: Megküzdés és reziliencia? Amikor a kevesebb több. (Coping și reziliența? Atunci când mai puțin este mai mult.), In.: Erdélyi társadalom, 13. évfolyam, 1. szám, 2015, 9-19.
13. Block J.k, Block J. and Gjerde P.F.: The Personality of children Prior to divorce: A Prospective Study, Child Development, 1986, 57, 27-40.
14. Bodó Sára: A gyász, mint a keresztyén ember krízise és a lelkipozítás lehetőségei, (Doliu, ca criză creștinii și posibilități de îngrijire pastorală), Dissertationes Theologicae, Debreceni Református Kollégium Nyomdája, Debrecen, 2002, 60-62.
15. Bodonyi Edit, Busi Etelka, Hegedűs Judit, Magyar Erzsébet, Vizely Ágnes: A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése. In. Család, gyermek, társadalom. (Câteva întrebări de bază a pedagogiei practice. Familie, copii, societate.), Bölcsész Konzorcium HEFOP Iroda Kiadó, Budapest, 2006, 35.

16. Butyka Enikő: Metakognitív tényezők szerepe a hallássérült tanulók iskolai sikerének meghatározásában, (Rolul factorilor meta-cognitive în succesul școlar al elevilor cu deficiențe de auz), I-es fokozati tudományos, módszertani dolgozat.
17. Branson, Jan, Miller, Don: Nationalism and the linguistic rights of deaf communities. *Journal of Sociolinguistics*, 1998, 2:3-34.
18. Brown, Rupert: Régi és új előítéletek. (Prejudecăți vechi și noi), In.: Erős Ferencz: (Szerk.): Megismerés, előítélet, identitás, Szociálpszichológiai szöveggyűjtemény, (Cunoaștere, prejudecăți, identitate, manualele de psihologie socială), Wesley János Lelkészképző Főiskola- Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 1998. 211-236.
19. Cockett M. and Tripp J.: The Exeter Family Study, family Breakdown and its Impact on Children, Joseph Rowntree Foundation, University of Exeter Press, 1994., 26.
20. Coleman, Lerita M: Stigma. An Enigma Demystified. In. Davis, Lennard J. (Szerk.) *The Disability Studies Reader*. London, the University of Chicago Press, 1997, 216-231.
21. Czeizel Endre - Sibelka Perleberg Artúr- Ulysses Aldrovandi: A törzszülöttek története, (Istoria distorsionatelor), In.: Orvostörténeti Közlemények, Budapest, 1986, 9-36, 113-114.
22. Csányi Yvonne: A speciális nevelési szükségletű gyermekek és fiatalok integrált nevelése- oktatása. (Educația copiilor și tinerilor cu nevoile educaționale speciale integrată in educație de masă), In.: Illyés Sándor (Szerk.): Gyógypedagógiai alapismeretek, ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, Budapest, 2000, 377-408.
23. Csányi Yvonne: Új utak és törekvések a sajátos nevelési igényű személyek oktatása terén az OECD szakmapolitikájában és ennek néhány hazai vonatkozása.(Noi modalități de predare și a aspirațiilor persoanelor cu nevoi speciale, politica comercială a OCDE și unele aspecte de pe piața internă), In. *Fejlesztő pedagógia*, 1., 2008, 28–33.
24. Debreceni Károly István: A felnőttkor lélektani sajátosságai. (Caracteristicile psihologice adultului), In. Barta Anna, Vikár György, Debreceni Károly István *Fejezetek az életkorok lélektanából*, (Capitolele din psihologia diferitelor etape de vârstă), A Caritas Hungarica, a Híd Családsegítő Központ és a Nemzeti Egészségvédeli Intézet Kiadványa, Budapest, 1993, 62-64.

25. Degener, Theresia: Antidiskriminierungsrechte für Behinderte: Ein globaler Überblick. Zeitschrift für ausländisches öffentliches, Recht und Völkerrecht, 65., 2005., 889.
26. Erős Ferenc: Előítélet és identitás, (Prejudecății și identitate), In. Erős Ferenc (Szerk.): Megismerés, előítélet, identitás, Szociálpszichológiai szöveggyűjtemény, (Înțelegere, prejudecăți, identitate, manualele de psihologie socială), Új Mandátum Kiadó, Budapest, 1998, 244.
27. Ferencz Antal: Emberség, emberkép, (Omenirea, imaginea omului), In. Vigilia 59 évf. 5 szám, 1994., 31-37.
28. Figdor, Helmuth: A gyermeki válásélmény pszichodinamikája, (Psihodinamica experienței divortului la copii), In. Buczholczné Szombathy Mária és Midling Andrea: Mozaik I. Válogatott tanulmányok a szociális és családsegítő tevékenység köréből, (Eseuri selectate cercul de activități de sprijin sociale și familiale), Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Tanszék Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány, Kapitális Nyomdaipari és Kereskedelmi Kft, Debrecen, Budapest, 2004. 22-64.
29. Figdor, Helmuth: A gyermeki válásélmény pszichodinamikája. (Psihodinamica experienței divortului la copii), In.: Embertárs, IV. évf., 2. sz., Párbeszéd Alapítvány Kiadó, Debrecen, 2006, 135-160.
30. Fischer, H. R. – Weber, G. In.: Individuum und System: für Helm Stierlin, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1999. 53-59.
31. Flora, Gavril: Improving Media Access for the Population with Disabled Hearing in Romania and Hungary. In. Sükösd Miklós - Bajomi-Lázár Péter (Szerk.): Reinventing Media: Media Policy Reform in East-Central Europe. Budapest: CEU Press, 2003, 239-258.
32. Fonyódi Ilona: Az 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról.(Legea XXVI. din anul 1998 despre drepturile și egalitatea de șanse pentru persoanele cu handicap), In.: Illyés Sándor (Szerk.): Gyógypedagógiai alapismeretek, ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, Budapest, 2000. 117-136.
33. Freud, Sigmund: Gyász és melankólia. (Jelirea,doliu și melancolia), In. Ösztönök és ösztönsorsok, (Instinctele și destinele instinct), Filum Kiadás, Budapest, 1997, 131-132.

34. Freud, Sigmund: Trauer und Melancholie, In: Psychologie des Unbewußtes. Studienausgabe Bd. III, Frankfurt a. M. 1975, 194.
35. Goffman, Erving: Stigma és szociális identitás.(Stigma și identitate socială), In.: Erős Ferencz (Szerk.): Megismerés, előítélet, identitás, Szociálpszichológiai szöveggyűjtemény, (Înțelegere, prejudecăți, identitate, manualele de psihologie socială), Wesley János Lelkészképző Főiskola- Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 1998. 263-291
36. Groce, Nora E.: Martha's Vineyard. In: Cleve, John V. Van (Szerk.) Gallaudet Encyclopedia of Deaf People and Deafness 2. kötet. New York, McGraw-Hill Book Company, New York, 43-45.
37. Halmos Szilvia: Esélyteremtés vagy önkény? A fogyatékos fogalma a magyar és a német jogban. (Crearea de oportunități sau autocrație? Definiția noțiunii CES în legea ungară și germană), Fundamentum, 4 sz. 2007. 95.
38. Hammond, Hellen- Ingalls, Lawrence: Teachers' attitudes toward inclusion: Survey results from elementary school teachers in three southwestern rural school districts. In. Rural Special Education Quarterly, 22.évf., 2. sz., 2003, 24–27.
39. Hetherington E. M.: The Role of Individual Difference and Family Relationships in Children's Coping with Divorce and Re-marriage, in P.A.Cowan and E.M. Hetherington (Eds), Family Transitions, Hillsdale, N.J.Lawrence Erlbaum Associates, 1992, 165-194.
40. Hézsér Gábor: A krízis. (Criza), In: Horváth- Szabó Katalin (Szerk.): Családpaszichológia, (Psihologia familiei),I. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Piliscsaba 2001. 168-178.
41. Hézsér Gábor: A krízis kezelés lépései, (Etapete de tratare a crizelor), Jegyzet.
42. Hézsér Gábor: Bibliikus krízistörténetek, (Povestiri Biblice despre criză), Jegyzet.
43. Hézsér Gábor: Gondolatok az un. akadályozottsággal élőkről, családjukról és a segítségről. (Reflecții asupra așa-numitul. persoanele cu CES care trăiesc cu, familia și ajutarea lor), i.n. Előadás jegyzete a Nagyvárad Egyetem Szocio-Humán Tanszék, Pszichológia Szak és az Albin Alapítvány Humán Tanácsadó Központ „A Család Választás és Kényszer Között” címen rendezett nemzetközi családterápiás konferenciáján, (Conspecte Universitatea din Oradea, Departamentul de socio-umane, psihologice și Fundația Albin pentru Centrul de Consultanță umană "Între forță și alegerea familiei" organizat la conferința internațională de terapie familială, Nagyvárad, 2005 május 20-22.

44. Hézszer Gábor: Krízis formák, (Forme de crize), Jegyzet.
45. Hézszer Gábor: Krízis- Pasztorálpszichológiai szempont (Criză - considerații pastorale), Jegyzet.
46. Hézszer Gábor: Krízishalmazódás, (Suprapondere de crize), Jegyzet.
47. Hézszer Gábor: Pasztorálpszichológiai elméletek és irányzatok, (Teoriile psihologice pastorale și tendințe), Egyetemi jegyzet, Debreceni Református Hittudományi Egyetem kiadványa, 2000.
48. II. János Pál pápa nyilatkozata: „Laborem Exercens” – „Az emberi munkáról”. (Activitatea umană), In: Johannes Paul II.: Enzyklika „LABOREM EXERCENS“- „Über die menschliche Arbeit“, 1981.
49. Illyés Sándor: Máság és emberi minőség, (Diversitatea și capacitatea umană), In.: Új Pedagógiai Szemle 1991/1. 3-10.
50. Katz, Jenifer –Mirenda, Pat: Including students with developmental disabilities in general education classrooms: Social benefits. In. International Journal of Special Education, 17 évf. 2. sz. 2002, 25–35.
51. Könczei György, Kullmann Lajos (Szerk.): A (komplex) rehabilitáció alapjai, In. Bevezetés a komplex rehabilitációba, Szöveggyűjtemény, (Elemente de bază (Complex) de reabilitare II. Introducerea de reabilitare complexe, Colectia de texte), Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest, 2009. 21.
52. Könczei György: A fizikailag és szellemileg fogyatékos emberek szociális mozgalmak szociológiájáról, Szociológia, (Despre sociologia mișcării sociale ale persoanelor cu dizabilități Fizic sau mental, Sociologia); 1998, 4 szám: 307-311.
53. Könczei György: A rehabilitáció rehabilitációjáért, (Reabilitare pentru reabilitare), Szociálpolitikai értesítő, 3 szám, 1990., 39.
54. Kreisler, L.: Les inorganisations structurales du jeune enfant, consequences de carences affectives chroniques, In. Lebovici, Psychopathologie du bébé, Paris, INSERM, 1990, 68-72.
55. Kullman Lajos: A fogyatékos emberek és rehabilitációjuk. (Persoanele cu CES și reabilitarea lor), In. Katona Ferenc, Siegler János (szerk.): Orvosi rehabilitáció, (Reabilitarea medicala), Medicina Kiadó, Budapest, 1999, 13-27.

56. Lakatos Csilla: Az Erdélyből Magyarországra áttelepültek lelki egészsége.(Sănătate mintală a persoanelor mutați din Transilvania în Ungaria), In. Keresztyén Magvető 2008, 114 évf. 3 sz. 409-432.
57. Lane, Harlan: Why the Deaf are Angry? In. Gregory, Susan és Hartley, Gillian M. (Szerk.) Constructing Deafness. London és New York Pinter, 1997, 117-120.
58. Lanier, Nancy – Lanier, William: The effects of experience on teachers' attitudes toward incorporating special students into the regular classroom. In. Education, 117 évf. 2. sz. 1996. 234–240.
59. Lányiné Engelmayer Ágnes: A fogyatékosok szocializációjának lehetséges útjai.(Căi posibile de socializare a persoanelor cu CES), In.: Pálhegyi, Ferenc (Szerk.): A gyógypedagógiai pszichológia elméleti problémái. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1982, 146-151.
60. Lucas, Ceil- Bayley, Robert- Kelly, Arlene Blumenthal: The Sociolinguistics of Sign Languages, In. Ball, Martin J. Ball (Szerk.) Clinical Sociolinguistics. Oxford, Balckwell, 2005, 250-264.
61. Lukács Gyula: Útmutatások a jó életre, (Instrucțiuni pentru o viață mai bună), In. Gondolatok, mondások, történetek, Műszerügyi és Méréstechnikai Közlemények, 38 évf. 69.sz. 2002. 47-53.
62. Makkai Péter: Fogyatékkal élő személyek a sepsiszentgyörgyi református gyülekezetekben, (Persoanele cu dizabilități în bisericile reformate din Sfântul Gheorghe,.) In. Theologia Practica, 2013, 1-17.
63. Márkus Eszter: Képzési kötelezettség vagy tankötelezettség? Gondolatok a halmozottan sérült gyermekek nevelésének és oktatásának helyzetéről, (Obligație de formare sau invatamant obligatoriu? Reflecții asupra educației copiilor cu dizabilități multiple și situația educației), In. Gyógypedagógiai Szemle, XXVIII. évf. különszám, 100-110.
64. McLanahan S.S. and Booth K.: Mother-only Families: Problems, Prospects and Policies, Journal of Marriage and the Family, 1989, 51, 57-80.
65. Mesterházi Zsuzsa: A gyógypedagógia kompetenciája és interdiszciplináris helyzete. (Funcția de educație specială și competențe interdisciplinare), In. Gyógypedagógiai szemle, Különszám, 1998, 9-13.

66. Mesterházi Zsuzsa: A gyógypedagógiai nevelés, mint terápia, (Învățămînt special ca terapie), In. Iskolakultúra 2/2001, 29-33.
67. Muzsnai István: The Recognition of Sign language: A Threat or a Way to Solution? In: Kontra Miklós, Philipson, Robert, Skutnabb-Kangas, Tove és Várady Tibor (Szerk.) Language: A Right and a resource. Approaching Linguistic Human Rights. Budapest, CEU Press, 279-296.
68. Némethné Tóth Ágnes: Teachers' attitudes towards integration. In. International magazine for educational sciences and practice, 3. sz., 2008, 31–36.
69. Nyíri Tamás: A gyermek antropológiája, (Antropologia copilului), In. Vigilia 49 évf, 9 szám, Budapest, 1984, 651-660.
70. O'Neil, Ynez Violé: Understanding Speechlessness: Pre- Enlightenment Views. In: Cleve, John V. Van (Szerk.) Gallaudet Encyclopedia of Deaf People and Deafness. 2. New York, McGraw-Hill Book Company, Inc, 1987, 39-43.
71. Orbán Réka: Az erdélyi gyógypedagógiai nevelés kialakulásának előzményei,(istoria de dezvoltare de educație speciale in Transilvania), In. Erdélyi Pszichológiai Szemle, VII. Évf. 3 szám, 2006, 206-209.
72. Osmer, Richard – Fowler, James W.: A gyermek- és serdülőkor a hitfejlődés szemszögéből (Copilăria și adolescența din perspectiva dezvoltării credinței),2., In. Embertárs V. évf., 3 sz., 2007, 196-213.
73. Pajor Emese: A vak és a látássérült emberek mozgalmának magyarországi története, (Istoria mișcării nevăzători și persoanele cu deficiențe de vedere în Ungaria),In. Hegedüs Lajos, Ficsorné Kurunczi Margit, Szepessyné Judik Dorottya, Pajor Emese, Könczei György: A fogyatékgügy hazai és nemzetközi története, (Istoria dizabilității naționale și internaționale), Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest 2009.
74. Pálhegyi Ferenc: Az emberképek gyógypedagógiai konklúziói,(Concluzii de remediere a imaginea omului din perspectiva educatiei speciale), In. Gyógypedagógiai Szemle, 1989. XVII. évf. 3. sz. 183-190.
75. Pálhegyi Ferenc: Házasságépítő bibliakör.(Cercul Biblic pentru apărarea căsătoriei civile), Teologiai Szemle 1990., 252.

76. Pap Zsuzsanna: Pszichodramatikus veszteség feldolgozás, (Prelucrarea pierderilor psihodramatice), In. Megélni-Túlélni, Pszichodráma a gyakorlatban II, Animula Kiadó, Budapest, 80-89.
77. Papp Gabriella: Tanulásban akadályozott gyermekek iskolai integrációja a szakemberek közötti kooperáció tükrében, (Integrarea școlară a copiilor cu dizabilități de învățare în lumina cooperării între profesioniștii), In. Magyar Pedagógia, 102. évf., 2. sz., 2002. 159–178.
78. Parkin, Kate- Corcoran, John R. – Denham, Tara : An Introduction to Key Topics and Issues. in: Steven R. Flanagan, Herbert H. Zaretsky, Alex Moroz (Edit.): Medical Aspect of Disability: a handbook for the rehabilitation professional, New York, Springer, 2011, 28.
79. Pilling János: A gyász lélektana, (Psihologia durerii), In. Pilling János (Szerk.): Gyász, Medicina Könyvkiadó, Budapest, 2005. 27-52.
80. Platón: Állam. In: Platón Összes Művei, (Operele complete ale lui Platon); II. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984.
81. Polacsek Tamás: Az erdélyi magyar gyógypedagógiai ellátás helyzete, (Situția aprovizionării educației specială maghiara în tinutul ardelenesc.), I. Fokozati dolgozat, 2009.
82. Ráduly- Zörgő Éva – Ferencz Nóémi: Az inklúzív oktatással kapcsolatos nevelői, szülői és tanulói attitűdök összehasonlító vizsgálata, (Studiu comparativ al educatorilor, părinților și atitudinea elevilor față de educație incluzivă), In. Erdélyi Pszichológiai Szemle, VII. évf. 4. sz., 2006, 279-293.
83. Ranschburg Pál: Elmélkedések a gyógypedagógia jelenéről és jövőjéről. (Reflectări ale educației speciale prezente și viitoare), In. Magyar Gyógypedagógia, 1. évf., I. rész 45-50., II. rész 81-85.
84. Rentsch, Hans Peter, Bucher, Peter O.: ICF in der Rehabilitation. Die praktische Anwendung der internationalen Klassifikation der Funktionsfähigkeit, Behinderung und Gesunderheit im Rehabilitationsalltag. Schulz- Kirchner Verlag, Idstein 2006. 30.
85. Réthy Endréné: A speciális szükségletű gyermekek nevelése, oktatása Európában. Az integráció és inklúzió elméleti és gyakorlati kérdései. (Educația și învățarea copiilor cu

- nevoi speciale în Europa. Aspecte teoretice și practice de integrare și incluziune), In: Magyar Pedagógia, 102. évf. 3 szám, 2002, 281-300.
86. Réthy Endréné: Integrációs törekvések Európában. (Eforturile de integrare în Europa), In: Bábosik István és Kárpáti Andrea (Szerk.): Összehasonlító pedagógia, BIP, Budapest, 2002 a, 314–332. és Réthy Endréné: A speciális szükségletű gyermekek nevelése, (Educația copiilor cu nevoi speciale), oktatása Európában, Magyar Pedagógia, 102. évf., 3. sz., 2002 b., 281–300.
87. Réti Csilla és Csányi Yvonne: Gyakorló pedagógusok és leendő tanítók attitűdjeinek felmérése az integráció témájában. (Evaluarea atitudinea profesorilor și învățătorilor față de subiectul lui integrării), In: Gyógypedagógiai Szemle, 26 évf. 2. sz. 1997, 81–89.
88. Roth Mária, Mátyás Júlia, Berszán Lídia, Bartha Alíz: Gyakorló pedagógusok értelmezései az inkuzív oktatásról, (Înțelegerea profesorilor de educație incluzivă), In: Erdélyi Pszichológiai Szemle, VII. évf. 4 sz. 2006, 272.
89. Spaller Árpád – Spaller Katalin: Gyógypedagógiai ismeretek tára. (Biblioteca de cunoștințe ale educației speciale), Timp Kiadó, Budapest, 2006. In: Új Pedagógiai Szemle 2007, 9.
90. Stacey J.: Good Riddance to „the Family”: A Response to Davis Popenoe, Journal of Marriage and the Family, 1993, 54-57.
91. Swain, John - French, Sally - Barnes, Colin- Thomas, Carol: Disabling Barriers- Enabling Environments. SAGE Publications Ltd., London- Thousand Oaks- New Delhi, 2004, 34-35.
92. Szekeres Ágota: Enyhén értelmi fogyatékkal élő gyermekek szociális integrációja – egy tervezett kutatás kérdései, (Integrarea socială a copiilor cu dizabilități intelectuale ușoare - probleme într-o cercetare planificată), In: Gyógypedagógiai Szemle, 2008 – XXXVI. évf. 2 sz., 2008, 115-122.
93. Szűcs István: Szociálpolitika és gyermekjólét Romániában. (Asistență socială și protecția copilului în România), In: Partiumi Egyetemi Szemle, 1/2003, 105-118.
94. Tausz Katalin: Egyenlőtlenségek és különleges bánásmód. Adalékok a fogyatékosok esélyegyenlőségéről szóló törvény születési történetéhez, (Date despre inegalități și tratamente speciale. Completări la formarea Legii cu privire la egalitatea de șanse pentru

- persoanele cu antecedente) In: Halmi Gábor (Szerk.) A hátrányos megkülönböztetés tilalmától a pozitív diszkriminációig. A jog lehetőségei és korlátai, AduPrint-INDOK, Budapest 1998, 208.
95. Tomka Miklós: A keresztény társadalmi tanítás fejlődése, (Dezvoltarea învățaturii sociale creștine), In. Horányi Özséb (Szerk.), A keresztény társadalmi tanítás, Vigilia Kiadó-Pannon Könyvek, Budapest-Pécs, 9-30.
96. Tóth György: A gyógypedagógia szociológiai problémái, (Probleme sociologice a educației speciale.), In. Göllesz Viktor: A gyógypedagógia alapproblémái, Medicina, Budapest, 1979, 90-91.
97. Vértés O. András: Gyógyít-e a gyógypedagógia?, (Vindecă educația specială?), In. Gyógypedagógia Szemle, 18 évf. 3 sz. 1990, 163-170.
98. Vikár András: Gyázmunka dramatikus játékcsoportban, (Durere - lucru în grup joc dramatic), In. Megélni-Túlélni, Pszichodráma a gyakorlatban II., Animula Egyesület, Budapest, 36-40.
99. Vízi Ildikó, Crisan Erika: Hallássérültek magyar nyelvű oktatása Erdélyben, (Educația persoanelor cu deficienți de auz în limba maghiară din de auz din Transilvania), In. Erdélyi Pszichológiai Szemle, I. évf. 1 sz. 2000, 85.
100. Vízi Ildikó: Adalékok az erdélyi Gyógypedagógia történetéhez, (Aditivii din istoria Transilvaniei de Educație Specială), In. Erdélyi Pszichológiai Szemle, III. Évfolyam, 1 szám, 2002, 75-90.
101. Vízi Ildikó: Hallássérültek pszichológiája, (Psihologia persoanelor cu tulburări de auz),. Jegyzet. Bábes Bolyai Tudomány Egyetem, Kolozsvár, 1996.
102. Wacker, Elisabeth- Wansing, Gudrun and Schäfers, Markus: Personenbezogene Unterstützung und Lebensqualität. Teilhabe mit einem Persönlichen Budget. VSVerlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2009, 10-11.
103. Wendel, Susan: Az elutasított test, (Corp respins), In.: Fogyték és Társadalom, Hungarian Journal of Disability Studies & Special Education, I. évfolyam, 2009/1, 57-77.
104. Wolf Erzsébet: Reformtörekvések a speciális oktatásban, (Eforturile de reformă în învățământul special), In. Erdélyi Pszichológiai Szemle, III. Évf. 1 sz., 2002, 91-97.

105. Zsoldos Márta, Simon Mária: Hallássérült középiskolások önismereti csoporttevékenységének első tapasztalatai, (Primele experiențe cu activitățile pentru deficiențe de auz elevi de liceu grup de auto-conștientizare),.. In. Gyógypedagógiai Szemle XIX évf. 1. sz., 1991, 45-54.
106. Zsoldos Márta: Beválás, siker, kudarc hallássérült gimnazistáknál (Verificarea adecvării, succesul, eșecul la scolari cu deficiențe de auz),. In: Zászkaliczky Péter (Szerk.): Tanulmányok a gyógypedagógiai pszichológia és határtudományainak köréből (Studiile din învățământul special și limitele psihologice ale științei),. Lányiné dr. Engelmayer Ágnes 65. születésnapjára. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest, 1995. 208-215.

I.3. Articole educaționale de drept

1. Az Egészségügy és Szociális Támogatás Minisztériuma ,(Ministerul Sănătății și Asistență Socială),– 1966/826. rendeletének II. fejezet 8. cikkelye
2. Hivatalos Közlöny(Monitorul Oficial),1 970/28. rendelet, 1. és 2. cikkelye
3. 1990/610. Törvény 5. cikkely
4. 1990/610. Törvény 6. cikkely
5. 1990/610. Törvény 8. cikkely
6. Legislație: Hotărârea Guvernului 962/1990
7. Legea 53/1992. Ordin Ministerial. nr. 119.
8. Legislație: Legea învățământului nr. 84/24/07/1995
9. Legislație: Ordin Ministerial nr. 3634/12/04/2000 privind programul „Integrarea și reabilitarea în/prin comunitate a copiilor cu deficiențe”
10. Legislație: Ordin Ministerial nr. 3634/12/04/2000 privind programul „Integrarea și reabilitarea în/prin comunitate a copiilor cu deficiențe”
11. Legislație: Legea nr. 252/16/05/2001 pentru aprobarea Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 12/2001 privind înființarea Autorității Naționale pentru Protecția Copilului și Adopție
12. Legislație: Ordin Ministerial nr 4653/2001

13. Legislație: Legea 19/2002
14. Legislație: Legea 3989/2003
15. Legea 448/2006. , Ordin Ministerial nr.1006.
16. Legislație: Ordonanța de urgență a Guvernului 86/2008

I.4. Surse de pe internet:

1. Alexandrescu Raluca: Interviu cu Paul Sthal, Sfera Politicii, 2003 In. <http://www.sfera.50megs.com> (Utolsó megtekintés ideje: 2012. 05. 18.)
2. Arisztotelész: Politika. (Politica), Budapest, Gondolat Könyvkiadó, 1984. Részletesebben lásd <http://www.literatura.hu/lexikon/mitosz/hephaistos.htm> (Utolsó megtekintés ideje: 2012. 06. 23.)
3. A SNI pedagógiája pszichológiája, (Psihologia pedagogiei CES), In: <https://btk.ppke.hu/uploads/articles/288256/file/b5.doc> (Utolsó megtekintés ideje 2016. II. 24.)
4. A szubszidiaritás elve, (Principiul subsidiarității), XIII. Leó Pápa (1981) „Rerum novarum” enciklikája. In. <http://tarstudszotar.adatbank.transindex.ro/?szo=81> (Utolsó megtekintés ideje: 2012. 08.11.)
5. Balla Waltraud: A fogyatéék normális!,(Invaliditatea este normala) in. Új Horizont. XXIX. évf., 2001., 2. szám, http://www.pikk.hu/ujhorizont/2001_2/18.html (Utolsó megtekintés ideje: 2014. 12. 01.)
6. Bárka közösségek, In. <http://www.larche.hu/> (Utolsó megtekintés ideje: 2014. 09. 21.)
7. Belényi Emese: Factors of social exclusion and inclusion in case of deaf youth with disabled hearing. Research Support Scheme, (Kompenzáció (és)/ vagy inklúzió? Fogyatékkal élő személyekkel kapcsolatos közpolitikák Romániában.), (Compensare (și) / sau includerea? Politica publică cu privire la persoanele cu dizabilități în România), In. http://humanexchange.hu/site/uploads/file/130-142_beh_fg.pdf (Utolsó megtekintés ideje: 2012. 03. 19.)

8. Benedek Ramóna: A család helyzete a mai világban, (Situția familiei în ziua de azi), In.: <http://www.keresztenyszozszo.katolikos.ro/archivum/old/index.html> (Utolsó megtekintés ideje: 2012. 08.14.)
9. Bolgár Judit, Szekeres György: Katasztrófa és kríziskommunikáció lélektani alapjai, (Fundamente psihologice În caz de catastrofa și criză de comunicare), Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Kossuth Lajos Hadtudományi Kar, Budapest, 2009, 17. <http://www.vedelemigazgatas.hu/elemek/katasztrofa%20es%20krizis%20kommunikacio.pdf> (Utolsó megtekintés ideje: 2012. 08. 05)
10. Eiesland, Nancy: A sérült Isten, In.: <http://www.dradio.de/dkultur/sendungen/religionen/1657295/> (Utolsó megtekintés ideje: 2014. 10.06.)
11. Fellenberg munkássága: In.: <http://www.kislexikon.hu/fellenberg.html#ixzz23R7ykLoC> (Utolsó megtekintés ideje: 2012. 08.13.)
12. Festvortrag zur Eröffnung der Arbeitsstelle „Pastoral für Menschen mit Behinderung“ der Deutschen Bischofskonferenz am 25. 02. 2002 im Maternushaus/Köln, In: http://www.behindertenpastoraldbk.de/e_archiv/01_seiten/02_grusswort_paterentrich.html (Utolsó megtekintés ideje: 2012. 08.17.)
13. Hermann-Josef, Reuther: Arbeitsstelle „Pastoral für Menschen mit Behinderung“ der Deutschen Bischofskonferenz In.: http://www.behindertenpastoraldbk.de/e_archiv/01_seiten/06_grundlegung_reuther.html (Utolsó megtekintés ideje: 2012. 10.06.)
14. Hódi Sándor: Életpszichológia, (Psihologia vieții), 37-38. In. http://adattar.vmmi.org/fejezetek/300/03_mi_az_eletpszichologia.pdf (Utolsó megtekintés ideje: 2012.07. 01.)
15. http://www.behindertenpastoral-dbk.de/e_archiv/01_seiten/06_texte_behinderung.html (Utolsó megtekintés ideje: 2014. 10. 06.)
16. <http://oxforddictionaries.com/definition/english/crisis> (Utolsó megtekintés ideje: 2012. 11. 01.)
17. Kaplan, Deborah: The Definition of Disability- Perspective of the Disability Community. In. <http://www.peoplewho.org/debate/kaplan.htm>. (Utolsó megtekintés ideje: 2012. 08.14.)

18. Kálmán Zsófia, Könczei György: A Taigetosztól az esélyegyenlőségig, (De la Taigetosz, pina la șanse egale),. Osiris Kiadó, Budapest, 2002, In:
http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/2011_0001_520_a_taietosztol/index.html (Utolsó megtekintés ideje: 2013. 05. 01.)
19. „Kirche aller – Eine vorläufige Erklärung“ (2003) Dokument Nr. PLEN 1.1 des Ökumenischen Rates der Kirchen (ÖRK) – erarbeitet vom Netzwerk der ökumenischen Anwaltschaft für behinderte Menschen (engl. EDAN) In.: <http://www.beb-einmischen.de/download/informationen/Zusammenfassung-OERK-Kirche-aller.pdf> (Utolsó megtekintés ideje: 2014. 10. 06.)
20. Könczei György: Fogyatéktudományi fogalomtár,(Colectia de Studii pentru persoanele cu handicap),Első kiadás, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest, 2009, 83. In. <http://mek.oszk.hu/09400/09410/09410.pdf> (Utolsó megtekintés ideje: 2012. 07. 17.)
21. Könczei György, Keszi Roland, Komáromi Róbert, Vicsek Lilla: A megváltozott munkaképességűek és fogyatékos munkavállalók foglalkoztatásának jellegzetességei Magyarországon a TOP 200 adatbázis alapján. (Caracteristicile de angajare ale persoanelor cu handicap și a lucrătorilor cu handicap în Ungaria, conform bazei de date TOP 200), OFA Kutatási összefoglaló zárótanulmány. Budapest. 2002. In. http://www.ofa.hu/index.php?WG_NODE=WebPageReader&WG_OID=PAGfa9959790d415b838 (Utolsó megtekintés ideje: 2012. 05. 09.)
22. Lindemann, Erich: Az akut gyász tünettana és kezelése, (Gestionarea durerii acute și simptomatologiei), 1944. In. Kharon, Tahantológiai Szemle II. évf., 4. szám, 1999, 13-26. http://www.kharon.hu/docu/1998-99-tel_erich-akut.pdf (Utolsó megtekintés ideje: 2012. 08. 28.)
23. Munkáltatói Érzékenyítő Program,,(Programul sensibilizator), In: <http://revprojekt.hu/ckfinder/userfiles/files/%C3%89rz%C3%A9keny%C3%ADt%C5%91%20program.pdf> (Utolsó megtekintés ideje: 2015. XII. 7.)
24. Pallas Nagylexikon,(Enciclopedia Pallas),: <http://mek.oszk.hu/00000/00060/html/073/pc007397.html#7> (Utolsó megtekintés ideje: 2012. 06.01.).

25. Ravoiu Tudor: Copiii surzi au nevoie de mai mulți interpreți, 2009. In. Citynews. Cluj.
http://cluj.citynews.ro/din-oras-10/copiii-surzi-au-nevoie-de-mai-multi-interpreti-45076?qt-quick_side=1 (Utolsó megtekintés ideje: 2012. 07. 21.)
26. Rátkai János: Reziliencia,(Elasticitate),. In.
<http://iesmarthungary.net/vallalkozoitudastar/tematikus-cikkek/reziliencia>. (Utolsó megtekintés ideje: 2015.11.18.)
27. Sonntags evangelien in Deutscher Gebärdensprache, In. www.erzbistum-muenchen.de.
(Utolsó megtekintés ideje: 2015.11.17.)
28. Statement zur Eröffnung der Arbeitsstelle „Pastoral für Menschen mit Behinderung“ der Deutschen Bischofskonferenz, am 25. Februar 2002 in Köln im Maternushaus/Köln
In.:http://www.behindertenpastoraldbk.de/e_archiv/01_seiten/01_grusswort_weihb_dietel.html
(Utolsó megtekintés ideje: 2014. 10. 06.)
29. Special Needs Education in Europe – 2003 Bruxelles, European Agency for Development in Special Needs Education. In. <http://www.european-agency.org> (Utolsó megtekintés ideje: 2012. 03.29.)
30. Wehrli munkássága: In.: <http://igemorzsa.hu/e-konyvek/schwarz/08-fej.html> (Utolsó megtekintés ideje 2012. 08.13.)
31. www.edu.ro (Utolsó megtekintés ideje: 2013. 06. 01.)
32. Závoti Józsefné: A fogyatékkal élők társadalmi integrációja a képzés, a foglalkoztatás és a rehabilitáció összehangolásával a hazai viszonyok és az Európai Unió elvárások függvényében,(Integrarea socială a persoanelor cu handicap în educație în coordonarea ocupării forței de muncă și a reabilitării a relațiilor interne în funcție de așteptările Uniunii Europene), Doktori (PhD) értekezés, Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, Sopron, 2009.
In.:http://www.nyme.hu/fileadmin/dokumentumok/ktk/Kepzes_doktori/2010/2010_ZavotiJozsefne_d.pdf (Utolsó megtekintés ideje: 2012. 08.13.)